

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Název tématu: **Peněžité zadostiučinění jako právní prostředek ochrany
v občanském právu**

Vedoucí diplomové práce: Prof. JUDr. Jiří Švestka, DrSc.

Adéla Jerhotová

E. Destinové 40

České Budějovice

37005

2007

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila
prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, jak je ve vědecké práci obvyklé.

V Českých Budějovicích dne 16.1.2007

Radka Šimková

Seznam použitých zkratek :

ABGB	Algemeines burgerliches Gesetzbuch (Všeobecný občanský zákoník z roku 1811)
AZ	Zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů
BGB	Burgerlisches Gesetzbuch, Německý občanský zákoník z roku 1896, vstoupil v platnost roku 1900, s řadou novel platný dodnes
ČR	Česká republika
Euroústava	Smlouva o Ústavě pro Evropu
EU	Evropská unie, integrační seskupení, vznikla 7.2.1992, kdy byla 12 členskými státy Evropského společenství (ESUO, EHS, ESAE) podepsána Maastrichtská smlouva o Evropské unii, vstoupila v platnost 1.11. 1993 (není právnickou osobou)
KS	Krajský soud
Listina	Listina základních práv a svobod, která je na základě usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb. ze dne 13.12.1992 součástí ústavního pořádku České republiky
MZV	Ministerstvo zahraničních věcí
NS	Nejvyšší soud české republiky, zahájil svou činnost k 1. lednu 1993, kdy na něho přešla pravomoc Nejvyššího soudu Československé federativní republiky
OS	Okresní soud
OSŘ	Občanský soudní řád ze dne 4.12.1963 č. 99/1963 Sb. ve znění pozdějších předpisů, úplné znění zák. č. 240/1993 Sb. ve znění pozdějších předpisů
OZ	Občanský zákoník ze dne 26.2.1964 č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů, úplné znění vyhlášeno pod č. 47/1992 Sb. ve znění pozdějších předpisů
Pakt	Mezinárodní pakt o občanských a politických právech uveřejněný ve vyhlášce ministerstva zahraničních věcí pod č. 120/1976

- PPP** Periodikum Právní praxe v podnikání
- PV** Periodikum Průmyslové vlastnictví
- R** Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek vydávaná Nejvyšším soudem ČSFR, Nejvyšším soudem ČR a Nejvyšším soudem SR a Nejvyšším soudem ČR (od 1.1.1993)
- Sb. m. s.** Zveřejňuje Ministerstvo vnitra v souladu s § 12 zákona 309/1999 Sb., o sbírce zákonů a Sbírce mezinárodních smluv
- Soud** Evropský soud pro lidská práva zřízený roku 1959, sídlící ve Štrasburku
- SouR NS** Soubor rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR
- TZ** Trestní zákon uveřejněný pod č. 140/1961 ve znění pozdějších předpisů
- ÚMLUVA I** Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod uveřejněná ve sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí pod č. 209/1992 Sb., ve znění č. 41/1996 a č. 243/1998 Sb.
- ÚMLUVA II** Úmluva o právech dítěte uveřejněná ve sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí pod č. 104/1991 Sb.
- ÚMLUVA O BIOMEDICÍNĚ** Úmluva na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny (č. 96/2001 Sb. m. s.)
- ÚS** Ústavní soud ČR, zahájil činnost 15.7.1993, navázal na činnost předchozího Ústavního soudu Československé federativní republiky
- ÚSTAVA** Ústava České republiky ze dne 16.12. 1992, ústavní zákon č. 1/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 347/1997 Sb., 300/2000 Sb., 448/2001 Sb., 395/2001 Sb. a 515/2002 Sb.

Obsah:

Úvod

- Kapitola I.: **Základy ochrany osobnosti v kontextu českého, mezinárodního a evropského práva**
- Kapitola II.: **Přiblížení ochrany osobnosti jako právní problematiky**
- Kapitola III.: **Předmět ochrany osobnosti v občanském právu**
- Kapitola IV.: **Vývoj institutu peněžitého zadostiučinění**
- Kapitola V.: **Komparace zemí**
- Kapitola VI.: **Sankce za porušení či ohrožení všeobecného osobnostního práva**
- Kapitola VII.: **Podmínky podmiňující vznik sankcí**
- Kapitola VIII.: **Prostředky občanskoprávní ochrany ve vztahu k právům osobnostním**
- Kapitola IX.: **Peněžité zadostiučinění**
- Kapitola X.: **Nejistota soudů**
- Kapitola XI.: **Určení výše peněžitého zadostiučinění**
- Kapitola XII.: **plynutí času v korelaci ochrany osobnostních práv**

Závěr

Seznam použité literatury

Příloha

Úvod

Mezilidské vztahy od samého počátku pospolitého života vykazují potenciální nebo existující konflikty. Tyto interpersonální interakce jsou samotnými subjekty (lidmi) porušovány a ohrožovány. Proto je potřeba vytvořit určitá pravidla chování, která mají za cíl především ochránit tyto vztahy a sjednat nápravu vztahů narušených. Právo pak reguluje chování a jednání lidí, tedy jejich vzájemné společenské vztahy. Právo zde vystupuje se svou právní normou jako vzorové pravidlo chování. Snaží se sjednotit skupinově i individuálně rozdílné přístupy k určitým společenským vztahům tím, že umožňuje, zakazuje nebo přikazuje nějaké chování ve společenských vztazích.

Právo jako stabilizující moment společenských vztahů by si mělo zachovávat určitou autonomii na dílčích proměnách politiky. Zásadní politické změny mohou způsobit i zásadní proměny v právu, právním chápání a právním povědomí. Ne jinak tomu bylo i v našich zeměpisných šířkách v souvislosti s pádem komunismu v listopadu roku 1989. Na světlo se začala opětovně prodírat teorie pluralitní demokracie, jako otevřené společnosti všem mnohostem, které sledují rozličné zájmy. Je to tedy společnost, která neustále hledá svou nejlepší cestu, svůj nejvíce odpovídající tvar. Různé společenské skupiny mají v pluralitním systému možnost své politicky významné cíle a zájmy konfrontovat se zájmy a cíli jiných skupin.

Tento politický, sociální a ruku v ruce i související přerod ekonomický, kulturní...vedl ke změně samotného vnímání občanů a osob žijících na území našeho státu ve vztahu k němu i mezi sebou navzájem. Znovu se dostávali v právu ke slovu hodnoty jako právní svoboda, rovnoprávnost, ústavnost, legalita, právní jistota či spravedlnost...Je jen logické, že takovéto uvolněné prostředí dává šanci vyniknout individualitám lidí jejich nejrůznějším myšlenkám, postojům, názorům či nápadům, které s ohledem na právní stát a jím zaručená práva všech osob (Listina základních práv a svobod, Ústava ČR) mohou taktéž realizovat. To vše samozřejmě za skutečnosti, že jejich jednání nepřesahuje zákony stanovené mantinely a nezasahují tak do oprávněných práv a svobod jiných. Právo je formou společenského vědomí a je historicky podmíněno. Normativních systémů ve společnosti je však celá řada. Vedle systému právních norem zde existují normy morální, náboženské, etické i jiné. Právo je charakterizováno jako minimum morálky, protože všechny morální normy nejsou vyjádřeny ve formě normy právní. Po porušení morální normy nastupuje jako postih pouze společenské odsouzení, ostuda, a špatné mínění veřejnosti. Právní normy jsou však nadány předpoklady pro to, aby každá porušená či nesplněná právní povinnost (právo) byla vynucována a sankcionována státním aparátem.

Touto v podstatě privilegovanou zákonem ošetřenou ochranou se honosí i právo na ochranu osobnosti zakotvené prioritně v občanském zákoníku, které se stalo vlastním polem působnosti mé diplomové práce se vztahem k peněžitému zadostiučinění. Na počátku svého uvažování jsem se zamyslela nad otázkou: Co nebo spíše koho z pohledu této práce považovat za osobnost. Pomůžeme-li si psychologickými termíny, pak jako osobnost je nahlížena organická jednota tělesného a psychického, vrozeného a získaného, která je typická pro daného jedince a projevuje se v jeho chování a jednání. Není to tedy pouhý individualizující prvek jedinečného subjektu, ale také jeho vlastní živé, uvažující, cítící a ve světě se vlastní vůlí projevující stvoření. Z tohoto důvodu jsem ze své práce vyloučila možnost podrobnějšího zkoumání sice podobných aspektů (ale dle mého názoru neodpovídajících danému zadání – ochrany osobnosti) týkajících se otázek neoprávněného použití názvu či zásahu do dobré pověsti právnické osoby a její možnosti domáhat se u soudu, aby se neoprávněný uživatel zdržel jeho užívání a odstranil závadný stav. V tomto případě je též možné se domáhat přiměřeného zadostiučinění, které pak může být požadováno i v penězích (§ 19 písm. b OZ).

Právnícká osoba je z pohledu práva nahlížena jako uměle vytvořená fikce. Právnícká osoba získává svou plnou způsobilost k právním úkonům okamžikem svého vzniku. Tato pak může být omezena pouze zákonem, na druhé straně je však logicky omezena právě její umělou povahou. Právnícké osoby mohou sice podle dikce zákona také osobně jednat, ale v podstatě zase jen přeneseně pomocí lidí. Tento subjekt práva tedy bez svého lidského prvku, ať již je jakkoli silný není nadána svou vlastní ovladatelnou vůlí a proto u ní nemůžeme hovořit stricto sensu o „ochraně osobnosti“.

Občanské právo tvoří zejména ve středoevropské oblasti určující a základní prostor i práva soukromého. Všeobecné osobnostní právo pak náleží (i z pohledu popsanych výše) neoddělitelně každé fyzické osobě, která je neopakovatelnou individualitou a suverénem se svými charakteristickými vlastnostmi, schopnostmi, vlastním neopakovatelným temperamentem, povahovými rysy a nezpochybnitelnou vůlí řídit své činy. V tomto směru lze jistě spatřovat znak všeobecnosti osobnostních práv. Těmto právům obsaženým v demonstrativní podobě v § 11 – 16 hlavy druhé OZ, pak náleží odpovídající právní ochrana jejíž možnou alternativou je právě peněžité zadostiučinění, které se stalo hlavním tématem této práce. Doplnující oblastí sféry osobnostních práv je třeba spatřovat především v těch právech, které nenáleží automaticky každé osobě, ale vznikají až v okamžiku projevu či plodu určité tvůrčí duševní schopnosti fyzické osoby. Tato zvláštní osobnostní práva jsou tedy zakotvena v oblastech práva autorského, práva k vynálezům, průmyslovému vzoru či právo k výkonu výkonných umělců.

Z těchto dvou základních pilířů soukromého práva , věnuje tato práce s ohledem na svůj cíl pozornost jen pilíři osobnostněprávnímu, neboli zaměřuje se na konkretizaci a rozvedení problematiky vzájemných podmiňujících podnětů, aspektů, situací a vztahů uskutečňujících se v rámci ochrany osobnosti fyzické osoby v souvislosti s uplatňováním peněžitého zadostiučinění, jako jedné z možných sankcí.

Základy ochrany osobnosti v kontextu českého a mezinárodního a evropského práva

Všeobecné osobnostní právo náleží neoddělitelně každé fyzické osobě, která je svou povahou neopakovatelnou individualitou a suverénem. Právní úprava této oblasti se díky své blízkosti a propojenosti se základními právy a přirozenoprávním principem práva prolíná jak právem vnitrostátním počínaje právem ústavním, tak sférou veřejnoprávní i soukromoprávní, v níž lze spatřovat těžiště a konkretizaci této široké problematiky. V interakci s okolními státy a pod vlivem kontinentálního právního systému je české právo formováno mezinárodními smlouvami a v souvislosti se vstupem České republiky (dále jen ČR) na základě Smlouvy o přistoupení k Evropské unii (dále jen EU) podepsané dne 4.10. 1993. Smluvními stranami na straně jedné jsou stávající členské státy a na straně druhé 10 přistupujících zemí. Tímto dokumentem smluvní strany projevily vůli rozšířit EU k 1. květnu 2004, a to za podmínek uvedených v této smlouvě. Po té, co tato Evropská dohoda prošla ratifikací jak v Evropském parlamentu, tak ve všech členských státech Evropských společenství, vstoupila 1. února 1995 v platnost. ČR se tak oficiálně stala přidruženou zemí EU. V preambuli Evropské dohody obě strany (smlouvy) uznávají, že „konečným cílem ČR je přijetí do Společenství a že toto přidružení podle názoru stran, bude napomáhat ČR k dosažení tohoto cíle“. 17.1. roku 1996 podala vláda Václava Klause oficiální žádost o vstup do EU v Římě doplněné zdůvodňujícím memorandem ČR. Evropská komise se k této žádosti zemí usilujících o vstup do EU vyjádřila 11. července 1997, čímž doporučila zahájit jednání o přistoupení k EU se šesti kandidátskými zeměmi a to ČR, Estonskem, Kypr, Maďarskem, Polskem a Slovinskem. Dokumentem Agenda 2000 předloženým předsedou Evropské komise byl nastartován zdlouhavý proces vyjednávání. Tento dokument definoval *principy, které museli splnit kandidátské země, pokud měli o členství zájem.*

- Členské země jsou tak mimo jiné povinny převzít práva a povinnosti vyplývající z členství v EU na základě **acquis communautaire**.
- Nově přijaté členské země se v zápětí postarají o přijetí, implementaci a vynucování **acquis**.

ČR se tak vstupem do EU zavázala k harmonizaci a sladění vnitrostátního práva s rozlehlou oblastí **acquis communautaire** jako veškerého platného práva Společenství, které zavazuje všechny členské státy v rámci EU. Toto je tvořeno **třemi základními pilíři**.

- **Primární legislativa** : obsahující soubor zřizovacích smluv a právních aktů a smluv, které je novelizují.
- **Sekundární legislativa** : zahrnující
Regulation (nařízení) jako závazný akt normativní povahy zavazující jak členské státy, tak i jejich vnitrostátní subjekty práva. Jsou přímo aplikovatelná a to v celém svém rozsahu.
Directive (směrnice) zavazující členské státy ve směru určených výsledků cílů. Formy a metody dosažení těchto jsou ponechány na vůli států.
Decision (rozhodnutí) jsou individuálním aktem zavazujícím pouze subjekty, jimž je určeno.

Recommendation, Opinion (doporučení a stanoviska) nejsou právními akty. Jejich význam je pouze doporučující, inspirující.

- Třetí pilíř : zakotvující policejní a soudní spolupráci v trestních věcech.

Ústava České republiky, tedy zákon č. 1/1993 sb. (dále jen Ústava) zakotvuje tuto republiku ve svém článku 1. jako svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodě člověka a občana. Zde nastíněná ochrana osobnostních práv vyjádřená obecnými pojmy nabývá jasnějších rysů konkretizací v **Listině základních práv a svobod** v ústavním zákoně č. 2/1993 Sb. (dále jen Listina). Podle čl. 10 Ústavy jsou součástí českého právního řádu vyhlášené mezinárodní smlouvy , k nimž dal Parlament ČR souhlas a jimiž je česká republika vázána. Stanoví -li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se tato mezinárodní smlouva.

Mezi základní kameny tohoto druhu smluv patří **Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod** uveřejněná pod č. 209/1992 Sb. (dále jen Úmluva I) ve znění protokolů 3, 5 a 8.

- V čl. 2 odst.1 této Úmluvy nalézáme zakotvené právo na život každého chráněné zákonem. Nikdo nesmí být úmyslně zbaven života kromě výkonu soudem uloženého trestu následujícího po uznání viny za spáchání trestného činu, pro který zákon tento trest ukládá.
- Čl. 5 odst. 1 stanoví, že každý má právo na svobodu a osobní bezpečnost. Nikdo nesmí být zbaven svobody kromě následujících případů, pokud se tak nestane v souladu s řízením stanoveným zákonem.
- Čl. 6 odst.1 zakotvuje právo na spravedlivý proces a to tím způsobem, že každý má právo na projednání jeho záležitosti spravedlivě, veřejně, v přiměřené lhůtě nezávislým a nestranným soudem, zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění proti němu. Rozsudek musí být vyhlášen veřejně, avšak tisk a veřejnost mohou být vyloučeny buď po dobu celého nebo části procesu v zájmu mravnosti, veřejného pořádku nebo národní bezpečnosti v demokratické společnosti, nebo když to vyžadují zájmy nezletilých, případně ochrana soukromého života účastníků anebo, v rozsahu považovaném soudem za zcela nezbytný, pokud by, vzhledem ke zvláštním okolnostem, veřejnost řízení mohla být na újmu zájmům spravedlnosti.
- Čl. 8 odst. 1 zmiňuje právo každého na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence. Odst. 2 pak určuje omezení zásahů státních orgánů do tohoto práva kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.
- Čl. 9 odst. 1 je zakořeněno právo každého na svobodu myšlení, svědomí a náboženské vyznání. Toto právo zahrnuje svobodu změnit své náboženské vyznání nebo přesvědčení, jakož i svobodu projevat své náboženské vyznání nebo přesvědčení sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, bohoslužbou, vyučováním, prováděním náboženských úkonů a zachováváním obřadů.

- Čl. 10 zakotvuje právo každého na svobodu projevu. Toto právo zahrnuje svobodu zastávat názory a přijímat a rozšiřovat informace nebo myšlenky bez zasahování státních orgánů a bez ohledu na hranice. Tento článek nebrání státům, aby vyžadovali udělování povolení rozhlasovým, televizním nebo filmovým společnostem.
- Čl. 14, dle kterého musí být užívání práv a svobod přiznaných touto Úmluvou zajištěno bez diskriminace založené na jakémkoli důvodu, jako je pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnostní nebo sociální původ, příslušnost k menšině, majetek, rod nebo jiné postavení.

Jako další smlouvu utvářející podstatu občanskoprávní úpravy ochrany osobnostních práv je třeba zařadit **Mezinárodní pakt o občanských a politických právech** uveřejněný pod č. 120/1976 Sb. (dále jen Pakt).

- Jehož čl. 6 odst.1 zaručuje každé lidské bytosti právo na život, které je chráněno zákonem. Nikdo nemůže být života svévolně zbaven.
- Čl. 9 odst. 1 definuje právo na svobodu a osobní bezpečnost.
- Čl.17 odst. 1 stanoví, že nikdo nesmí být vystaven svévolnému zasahování do soukromého života, rodiny, domova nebo korespondence, ani útokům na svou čest a pověst.
- Čl. 19 odst. 2 Paktu pak zakotvuje právo každého na svobodu projevu.

Nelze nezmínit **Úmluvu o právech dítěte** uveřejněnou pod č. 104/1991 Sb. (dále jen Úmluva II).

- V jejím čl. 6 podobně jako v předešlých smlouvách nalézáme přirozené právo na život. Zachování života a rozvoj dítěte je v nejvyšší možné míře zabezpečováno.
- Čl. 7 stanoví, že každé dítě je zaregistrováno ihned po narození. Od svého narození má právo na život, právo na státní příslušnost a právo znát své rodiče a právo na jejich péči, pokud je to možné.
- Čl. 12 zabezpečuje dítěti schopnému formulovat své vlastní názory právo je svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, jež se ho dotýkají.
- Čl. 13 zajišťuje právo na svobodu projevu.
- Čl. 16 stanoví, že žádné dítě nesmí být vystaveno svévolnému zasahování do soukromého života, rodiny, domova nebo korespondence ani nezákonným útokům na svou čest a pověst. Dítě má právo na zákonnou ochranu proti takovým zásahům nebo útokům.

Jak jsem již zmínila výše, je zapotřebí se aktuálně zabývat **Evropskou ústavní smlouvou** (dále jen Euroústavou). Roku 2003 předložil Konvent o budoucnosti Evropy návrh evropské ústavní smlouvy. Její podstatou bylo především zjednodušení právního

rámce a přispění demokratičnosti procesu evropské integrace. Tato smlouva se stala hlavním tématem Mezivládní konference pořádané v říjnu roku 2003. Nakonec však nedošlo k jejímu schválení a dohoda skončila kompromisem. Ratifikační proces byl definitivně přerušen poté, co Francie a Holandsko toto znění smlouvy v referendu odmítly. I v tomto návrhu smlouvy nalzáme v její části II nazvané *Listina základních práv unie* zakotvená základní práva či chcete-li svobody.

- Čl. II-61 obecně stanoví, že lidská důstojnost je neporušitelná.
- Čl. II-62 zakotvuje právo na život.
- Čl. II-63 zakotvuje právo každého na respektování jeho fyzické a duchovní integrity.
- Z čl. II-66 lze vyčíst právo každého na osobní svobodu a osobní bezpečnost.
- V čl. II-67 nacházíme právo každého na respektování svého soukromí, rodinné života, domova a komunikace.
- Čl. II-68 upravuje právo na ochranu osobních dat, jeho se týkajících.
- Podle čl. II-70 má každý právo na svobodu myšlení, vědomí a vyznávání svého náboženství.
- V čl. II-71 se dočítáme o zaručeném právu o svobodě projevu.

V souvislosti s mimořádným vývojem vědy nabývá pozornosti **Úmluva na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny** uveřejněné pod č. 96/2001 Sb.m.s. (dále jen Úmluva o biomedicině).

- Čl. 1 zdůrazňuje potřebu chránit důstojnost a svébytnost lidských bytostí, přičemž každému zaručuje úctu k integritě jeho bytosti.
- Čl. 2 pak nadřazuje zájmy a blaho lidské bytosti zájmům společnosti nebo vědy samé.
- Čl. 5 stanoví podmínky provedení jakéhokoli zákroku v oblasti péče o zdraví a to tak, že dotčená osoba poskytla k zásahu svobodný a informovaný souhlas. Tento pak může kdykoliv svobodně odvolat.
- Dle čl. 8 lze provést nutný lékařský souhlas okamžitě, jestliže je to nezbytné pro prospěch osoby a potřebný souhlas není možné získat.
- Čl. 10 konstatuje, že každý má právo na ochranu soukromí ve vztahu k informacím i svém zdraví.

Kapitola IV. této smlouvy pak celá pojednává o problematice zákazu diskriminace na základě genetického dědictví osoby, provádění zákroků do lidského genomu či jeho vyšetření, či dokonce ovlivňování volby budoucího pohlaví dítěte.

Kapitola V. se zabývá otázkou vědeckého výzkumu.

- Čl. 15 zakořeňuje obecné pravidlo, že vědecký výzkum v oblasti biologie a medicíny bude prováděn svobodně při respektování ustanovení této Úmluvy a v souladu s dalšími právními předpisy, které slouží ochraně lidské bytosti.
- Čl. 17 ošetřuje ochranu osob neschopných dát souhlas k výzkumu.
- Podle čl. 18 odst.2 je vytváření lidských embryí pro výzkumné účely zakázáno.

Kapitola VII. vyslovuje zákaz finančního prospěchu a nakládání s částmi lidského těla.

- Podle čl. 24 má osoba, která utrpěla újmu způsobenou zákrokem nárok na spravedlivou náhradu škody za podmínek a postupů stanovených zákonem.
- Dle čl. 26 odst. 1 nelze uplatnit žádná omezení na výkon práv a ochranných ustanovení obsažených v této Úmluvě, kromě těch, která stanoví zákon, a která jsou nezbytná v demokratické společnosti v zájmu bezpečnosti veřejnosti, předcházení trestné činnosti, ochrany veřejného zdraví nebo práv a svobod jiných.
- Čl. 26 odst.2 stanoví, že omezení, uvedená v předchozím odstavci, se nesmí týkat článků 11,13,14,16,17,19,20,21.

Listina jako katalog základních práv a svobod obsahuje mimo jiné garance fyzického a morálního aspektu poskytované každé fyzické osobě.

- Podle jejího čl.1 jsou lidé svobodní a rovni v důstojnosti a právech, přičemž základní práva a svobody jsou nezadatelná, nezcizitelná, nepromlčitelná a nezrušitelná.
- Čl. 3 odst.1 dle kterého se základní práva a svobody zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního či sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.
- Čl. 4 stanoví, že povinnosti mohou být ukládány toliko na základě zákona a v jeho mezích a jen při zachování základních práv a svobod mohou být za podmínek stanovených Listinou upraveny pouze zákonem. Omezení základních práv a svobod vyplývající ze zákona musí platit stejně pro všechny případy, které splňují stanovené podmínky. Při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být zároveň šetřeno jejich podstaty a smyslu. Taková omezení nesmí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena.
- Čl.6 zakotvuje právo každého na život, trest smrti se nepřipouští. Lidský život je hoden ochrany již před narozením (institut nascitura)¹⁾.
- Čl. 7 specifikuje nedotknutelnost fyzické osoby a jejího soukromí, které jsou zaručeny. Omezena může být jen v případech stanovených zákonem.

¹⁾ Z latiny překládáno jako počaté a nenarozené dítě. Institut pocházející již z práva římského.

- Podle čl. 8 je osobní svoboda fyzické osoby a její soukromí zaručena, takže nikdo nesmí být stíhán či zbaven svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon.
- Čl.10, dle kterého má každý právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno. Každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života, jakož i právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě.
- Podle čl. 12 je obydlí fyzické osoby nedotknutelné, takže do něj není dovoleno vstoupit bez souhlasu toho, kdo v něm bydlí, ...dále upřesňuje podmínky domovní prohlídky a jiné zásahy do nedotknutelnosti obydlí.
- Čl. 13 popisuje neporušitelnost listovního tajemství a tajemství jiných písemností a záznamů, ať již uchovávaných v soukromí, nebo zasílaných poštou, nebo jiným způsobem, s výjimkou případů a způsobem, které stanoví zákon. Stejně je zaručeno tajemství zpráv podávaných telefonem, telegrafem nebo jiným obdobným zařízením.
- Čl. 14 zaručuje svobodu pohybu a pobytu (tyto svobody mohou být omezeny zákonem, jestliže je to nevyhnutelné pro bezpečnost státu, udržení veřejného pořádku, ochranu zdraví nebo ochranu práv a svobod druhých).
- Čl.17 „svoboda projevu a právo na informace jsou jako významné součásti celkových duchovních svobod zaručeny, takže každá fyzická osoba má nárok vyjadřovat své názory slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem, jakož i svobodně vyhledávat, přijímat a rozlišovat ideje a informace bez ohledu na hranice státu“.²⁾
- Podle čl. 35 Listiny má každá fyzická osoba právo na příznivé životní prostředí. Při výkonu svého práva nesmí ohrožovat ani poškozovat životní prostředí, přírodní zdroje, druhové bohatství přírody a kulturní památky nad míru stanovenou zákonem.

Ve vnitrostátním právu České republiky lze tyto hodnoty a svobody dále nalézt především v **občanském zákoníku** č. 40/1964 Sb.(dále jen OZ), který je určujícím kodexem občanského práva jako takového. Úprava všeobecného osobnostního práva je zde prvotně koncentrována v části první v rámci obecných ustanovení a jejich hlavy druhé nadepsané „Ochrana osobnosti“.

- Par. 11 OZ tak zaručuje právo na ochranu své osobnosti, zejména života a zdraví, občanské cti a lidské důstojnosti, jakož i soukromí, svého jména a projevů osobní povahy.
- Par. 12 zakotvuje podmínku svolení fyzické osoby při pořizování či používání písemností osobní povahy, podobizen, obrazových snímků, obrazových a zvukových záznamů jí se dotýkajících. Z dalších odstavců pak vyplývá možné užití těchto předmětů osobnostních práv i bez svolení osoby a to za podmínek zákonné licence.

²⁾ Knapp, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V.: Ochrana osobnosti podle občanského práva, Linde Praha a.s. 2004, 4. vydání, s. 19.

- Par. 13 nabývá pro tuto práci důležitosti svou deklarující možností se zejména domáhat, aby bylo upuštěno od neoprávněných zásahů do práva na ochranu osobnosti, aby byly odstraněny následky těchto zásahů a aby jí bylo dáno přiměřené zadostiučinění. Odst. 2 tohoto par. pak zajišťuje právo fyzické osoby na náhradu nemajetkové újmy v penězích, pokud by se nejevilo postačujícím zadostiučinění podle odst. 1 zejména proto, že byla ve značné míře snížena důstojnost fyzické osoby nebo její vážnost ve společnosti. Podle odst. 3 určí výši této náhrady (odst. 2) soud s přihlédnutím k závažnosti vzniklé újmy.
- Po smrti fyzické osoby přísluší podle par.15 OZ uplatňovat právo na ochranu její osobnosti manželu a dětem, a není-li jich, jejím rodičům.
- Par.16 pak doplňuje ochranu osobnosti dle tohoto zákona možností domáhat se náhrady škody způsobené neoprávněným zásahem.

Stejně tak jako je pestrý a mnohovrstevnatý život sám regulován ve vymezených situacích právem, tak lze nalézt prvky všeobecného osobnostního práva i v jiných částech zákoníku, kterými symbioticky prorůstá. Zde je tedy zapotřebí zmínit par. 7 o způsobilosti k právům a povinnostem, par. 8 o způsobilosti k právním úkonům, par. 127 týkajících se sousedských práv a samozřejmě v praxi oblíbené ustanovení par. 415 a násl. Pojednávající o prevenci a odpovědnosti za způsobenou škodu.

V širokém systému právních předpisů působí mnohé další normy dotvářející oblast osobnostních práv. Mezi tyto lze zařadit zákon č. 46/2002 Sb., **o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku** (dále jen tiskový zákon). Zákon č. 101/2000 Sb., **o ochraně osobních údajů fyzické osoby** (dále jen zákon o ochraně osobních údajů). Tato norma nabývá v dnešní době nezadržitelně se rozvíjejících přenosových a informačních technologií nezaměnitelný význam při ochraně soukromí a osobnostní sféry člověka. Zákon č. 451/1991 Sb. tzv. **lustrační zákon** o zpřístupnění svazku vzniklých činností státní bezpečnosti. Dále tuto mozaiku právních předpisů doplňuje zákon č.121/2000 **zákon autorský**, zákon č. 527/1990 Sb. **o vynálezech, průmyslových vzorech a zlepšovacích návrzích**. Dále pak zákon č. 207/2000 Sb. **o ochraně průmyslových vzorů**, zákon č. 20/1966 Sb. **zákon o péči o zdraví lidu**, zákon č. 94/1963 Sb. jako **zákon o rodině**. V oblasti práva soukromého samozřejmě nelze opomenout zákoník práce, ve znění pozdějších právních předpisů, jehož par. 7 odst. 4 uvádí, že zaměstnanec může požadovat peněžité zadostiučinění, došel-li neoprávněný zásah tak daleko, že je způsobilý narušit či ohrozit čest nebo důstojnost fyzické osoby.

Přiblížení ochrany osobnosti jako právní problematiky

Čím se vlastně zabývá oblast ochrany osobnosti a jaký okruh problémů si máme pod tímto pojmem představit? Každá fyzická osoba je svébytnou individualitou se svou jedinečnou povahou, rozličnými zájmy, vrozenými získanými schopnostmi, nadáním... Zkrátka je syntézou duševních i fyzických znaků osobnosti. Asi nikdo však nežijeme osamoceni na pustém ostrově a proto v interakci s ostatními lidmi a výtobytky této společnosti je nutný určitý stupeň organizace a regulace společenských vztahů, odpovídající podmínkám a vývoji té které společnosti. V demokratických společnostech je dnes dán velký prostor lidským a občanským svobodám s důrazem na rovnost občanů, jejíž cílem je poskytování srovnatelných podmínek všem. Tyto a ovšem že i mnohé další aspekty přispívají k prosazování člověka jako individuality, podporují jeho tvořivost a sebeuplatnění, což se na jedné straně projevuje v jejich kladném aktivním zapojení se do společnosti a pocíťování sounáležitosti s ní. Na druhé straně ale tyto svobody zavdávají některým osobám neodolatelnou šanci projevit své pocity, myšlenky, ideové postoje či kritiku ostatních fyzických osob, která ale již může být nazírána napadenou osobou jako defamující, dehonestující či jinak škodlivá.

„Všeobecné osobnostní právo v objektivním smyslu lze vymezit jako souhrn stejnorodých (homogenních) právních norem, které upravují právo, resp. jednotlivá dílčí práva, jejichž předmětem je osobnost fyzické osoby jako celek, resp. jednotlivé hodnoty tvořící součásti celkové fyzické a morální integrity osobnosti každé fyzické osoby jako individuality a suveréna a jejichž subjekty mají vůči ostatním subjektům (fyzickým či právnickým osobám) rovné právní postavení a zásadní autonomii vůle. (§ 2 odst. 2 OZ; čl. 2 odst. 4 Ústavy, čl. 2 odst. 3 Listiny a § 2 odst. 3 OZ.“³⁾

Všeobecné osobnostní právo je vnímáno jako kompatibilní součást občanského práva a to především díky shodě některých základních pojmových znaků (rovnost postavení, autonomie vůle atd.). Toto právo je v našich podmínkách (podobně je tomu i ve zbytku kontinentální Evropy) nazíráno jako jednotné. *Monistické vyjádření* lze přiblížit jako chápání poskytování ochrany osobnosti jako ucelené morální i tělesné jednotě individuality. Začneme-li rozebírat tuto celistvost, povšimneme si jednotlivých dílčích chráněných práv a hodnot osobnosti, jejichž nerušeného výkonu se mohou fyzické osoby domáhat ať už svépomocí (§6 OZ) či nejsilnějším prostředkem – žalobou občanského práva. Řešení této problematiky lze však taktéž nalézt pomocí prostředků správního či trestního práva (např. § 209 TZ – trestný čin pomluvy). V neposlední řadě je možné také využít prostředku *ústavní stížnosti* či využití jurisdikce Evropského soudu pro lidská práva (dále jen Soud) sídlícího ve Štrasburku (European Court of Human Rights) zřízeného roku 1959 k projednávání porušení Úmluvy o lidských právech a základních svobodách (1950). Stížnost na porušení této Úmluvy může k Soudu podat některý smluvní stát (mezistátní stížnost) nebo jednotlivec, skupiny jednotlivců či nevládní organizace (individuální stížnost).

Jak jsem již konkrétně naznačila v předešlé kapitole, nejsou osobnostní práva vyjádřena pouze v občanském zákoníku, jako nosného předpisu práva občanského. Jako zvláštní osobnostní práva v objektivním smyslu je třeba jejich zakotvení hledat ve zvláštních právních předpisech. Tato práva bývají propojena s konkrétní tvůrčí duševní činností ústící v hodnoty ideové či materiální (audio, video nosiče), které jsou zajisté hodny právní ochrany. Tyto získané výsledky pak zaslouženě přináležejí jedněm těm osobám, které jsou této činnosti vůbec

³⁾ Knapp, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V.: Ochrana osobnosti podle občanského práva, Linde Praha a.s. 2004, 4. vydání, s. 19.

schopny či ji vyvíjí. Takto nazírané zvláštní hodnoty související s ochranou osobnosti a obsahující často majetkové prvky lze tedy hledat např. v zákoně autorském, v zákoně o vynálezech, průmyslových vzorech a zlepšovacích návrzích či v zákoně o ochraně průmyslových vzorů. Při praktickém využití těchto zvláštních osobnostních práv se otvírá možnost uplatnění jak úpravy zvláštní, tak úpravy obecné zasazené do občanského zákoníku. Tyto způsoby aplikace práva lze pak navzájem kombinovat a doplňovat. Jestliže na obranu chráněné hodnoty použijeme jednu z výše zmíněných úprav a tato se jeví jako dostatečná, je již bezpředmětné využití zároveň druhé úpravy.

Všeobecné osobnostní právo v subjektivním smyslu lze spatřovat „ v možnosti každé fyzické osoby jako individuality a suveréna nakládat v mezích právního řádu podle svého uvážení, co nejširše se svou osobností resp. s jednotlivými hodnotami, tvořícími celistvost její osobnosti v její fyzické a morální jednotě vůči ostatním subjektům (fyzickým či právníckým osobám) s rovným právním postavením, za účelem její realizace ve společnosti, jakož i ochrany jejich zájmů, potřeb a preferencí“.⁴⁾

Fyzická osoba může část svých oprávnění či práv převést na jiný subjekt, nelze se však ochrany těchto hodnot zbavit cele. **K zúžení či omezení osobnostních práv lze dospět např. tím, že:**

- Fyzická osoba sama dobrovolně poskytne souhlas k publikaci svého soukromého díla.
- Redukce ochrany práv může nastat v případech výslovně stanovených zákonem (§ 12 odst 2 a 3 upravuje tzv. zákonné licence). *Vědeckou a uměleckou licenci* lze aplikovat ve vztahu k podobiznám, obrazovým snímkům, či obrazovým a zvukovým záznamům. Toto jejich užití se samozřejmě musí pohybovat v mezích zájmů přirozených práv a základních svobod takto dotčených osob. Nesmí být s těmito prioritami v rozporu. Narozdíl od výše zmíněné poskytuje *úřední zákonná licence* možnost nakládání s např. písemnostmi osobní povahy, které tak lze použít i bez svolení fyzické osoby k důkazním účelům v trestním řízení. V dnešní době se v podstatě stává nejfrekventovanější *zákonná licence zpravodajská*. Tato zastřešuje ochranu podobné oblasti jako licence vědecká nebo umělecká na jejíž základě se tyto chráněné statky stávají předmětem tiskového, televizního, filmového či rozhlasového zpravodajství.
- Omezení osobnostních práv může vyplynout v souvislosti s výkonem subjektivního práva nebo povinnosti jiným subjektem. Pod tuto oblast zúžení práv lze např. subsumovat institut nutné obrany upraveného § 13 TZ⁵⁾ a krajní nouze⁶⁾, jak o něm pojednává § 14 TZ. Podobně je tomu v případě výkonu práv v průběhu řízení před příslušnými státními orgány, stejně tak se toto týká povinností spojených s výkonem práv a povinností svědka či znalce. V neposlední řadě je nutné zmínit právo výkonu kritiky či svépomoci podle § 6 OZ.⁷⁾

⁴⁾ Knapp, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V.: Ochrana osobnosti podle občanského práva, Linde Praha a.s. 2004, 4. vydání, s. 19.

⁵⁾ Nutná obrana jako okolnost vylučující protiprávnost zajišťuje legalitu odvracení útoku na společenské vztahy chráněné trestním zákonem, a to činem, který by jinak byl trestným činem namířeným proti útočníkovi.

⁶⁾ V případě střetu dvou zájmů chráněných právem, kdy jednomu hrozí porucha, která může být odvrácena pouze poruchou druhého zájmu. Podmínkou krajní nouze je, že nebezpečí nelze (za daných okolností) odvrátit jinak (subsidiarita) a následek způsobený odvrácením nebezpečí nesmí být zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil (proporcionalita).

⁷⁾ Svěpomoc je zvláštní prostředek občanskoprávní ochrany tvořící výjimku z obecného státního monopolu poskytujícího právní ochranu za předpokladu, že právo dotčeného subjektu je bezprostředně ohroženo či porušeno a ochrana je tomuto zásahu přiměřená.

Nic ovšem nemění na tom, že po skončení takovéto intervence do osobnostní sféry subjektu, se práva opět elasticky obnovují v jejich původní šíři. Tato oprávnění náleží fyzické osobě po celou délku jejího života. Ochrana osobnostních práv se vztahuje i na plod v lůně matky (započaté a dosud nenarozené dítě). V našem občanském právu se plně uplatňuje *institut nascitura* - jako již počatého, ale ještě nenarozeného dítěte, kterému je připisována právní subjektivita za předpokladu, že se narodí živé. Tato subjektivita je ovšem odvozena od samotné matky, jejíž tělo je v průběhu těhotenství součástí. Nepřiznává se mu tudíž způsobilost samostatná. Každá fyzická osoba je tak již od početí (narodí - li se živá) nadána ochranou svých osobnostních práv. Během svého dospívání a celého života se šíře jeho práv dynamicky rozvíjí. Stejně tak doznávají změn v závislosti na konkrétním způsobu života jedince či jeho postavení ve společnosti. S přihlédnutím k těmto vnějším okolnostem lze tak pozorovat různou či odlišnou šíři těchto práv jednotlivých osob. Je však potřeba mít stále na paměti, že v jednom důležitém aspektu jsou si všichni rovni, neboť lidská důstojnost musí být zachována všem! (čl.II - 61 Euroústavy, čl.1 Úmluvy o biomedicině, čl. 10 Listiny).

Předmět ochrany osobnosti v občanském právu

Jestliže se máme později blíže zabírat otázkou peněžitého zadostiučinění při ochraně osobnosti je zapotřebí přiblížit taktéž oblast jejího předmětu vůbec. Tedy v první řadě si říci, která práva a svobody pod tuto rubriku vlastně podřadit. Jak široká tato problematika může být dáva tušit již první kapitola o právních základech. Jsou jimi zásadně atributy osobnosti fyzické osoby ve své celistvé jednotě zahrnující jak aspekty tělesné, tak morální, ideové či chcete – li duševní tvořící její integritu.

- Dostává se tak s nejvyšší důležitostí **ochrany lidskému životu, zdraví člověka a jeho fyzické stránky jako celku** (čl. 2 Úmluvy, čl. 6 Úmluvy o biomedicině, čl. 6 a 7 odst. 1 listiny, čl. II-62 části II Euroústavy). Právo každého na život je chráněno zákonem. Nikdo nesmí být úmyslně zbaven života kromě výkonem uloženého trestu, či dalších situací taxativně stanovených v zákonech či výše zmíněných Úmluvách. Ve spojitosti s peněžitým zadostiučiněním je zapotřebí zdůraznit, že tělo jako takové nesmí být zdrojem finančního prospěchu. Toto vyjádření lze nalézt jak v transplantačním zákoně č.285/2002, tak v Úmluvě o biomedicině (19 až 22). „Honorování štěpů se obecně považuje za jednání neetické, přičítající se dobrým mravům. Komercializaci odsoudila i celá řada mezinárodních organizací, kromě jiných i Mezinárodní transplantační organizace...Bez ohledu na výši eventuálního odškodnění dárce a na nákladnost výkonu je v České republice transplantace (inter vivos i ex mortuo) prováděna pro nemocné zásadně bezplatně v souladu s §11 zdravotnického zákona.“⁹⁾Navzdory tomuto striktně deklarovanému přístupu odmítajícímu čerpání jakékoli (byť i jen podmíněně přislíbené) materiální výhody v souvislosti s odebráním či přenecháním lidské tkáně či orgánu je však prakticky možné dosáhnout jistého finančního „odškodnění“. Toto však je nazíráno pouze jako jistá forma možného zmírnění negativních následků plynoucích z následně vzniklé či projevující se škody na zdraví, jež může ovlivnit budoucí kvalitu či délku života fyzické osoby. Další případ jisté možné peněžní kompenzace se odvíjí na základě prokázaných nutných výdajů vyvstávajících ve spojitosti s tímto celkově náročným medicínským zákrokem. Tyto náklady je pak povinna hradit zdravotní pojišťovna příjemce, pokud je řádným pojištěncem. Lidské tělo požívá své občanskoprávní ochrany podle § 10, 11 OZ i po smrti fyzické osoby, kterou může na základě §15 OZ uplatňovat manžel, děti a není-li jich, její rodiče.
- Další hodnotou pevně zasazenou do rámce všeobecných osobnostních práv, ale i lidských práv široce uznávaných je **rovnost fyzických osob**, bez které by byl nemyslitelný zdravý vývoj společnosti podmíněný nepostradatelnou osobní svobodou každého lidského jedince (čl. 1, čl. 2 odst. 3 listiny). Návrh Euroústavy v preambuli své části II deklaruje, že Unie si je vědoma svého duchovního a morálního dědictví, zakládá se na nedělitelných a všeobecných hodnotách lidské důstojnosti, svobody, rovnosti a solidarity ; Spočívá na zásadách demokracie a právního státu. Do středu své činnosti staví jednotlivce tím, že zavádí občanství Unie a vytváří prostor svobody, bezpečnosti a práva.Tato práva a hodnoty sice nacházejí své konkrétní vyjádření v OZ, ovšem jako základní svobody ústavně vymezené, je třeba je promítat a dopřávat ochrany i v právu občanském, kterými se bezpochyby prolínají. Asi každý se cítí potupen a zasažen, jestliže je mu pošpiněna jeho čest či důstojnost. S ohledem

⁹⁾ Zákon o péči o zdraví lidu, č. 20/1966 Sb.

na nynější vědou a technikou prosáklou dobu masovými médii všeho druhu je navýsost nutné tyto křehké atributy zaštitit právní ochranou.

- „Čest je také integrální a důležitou součástí důstojnosti člověka. Formuje rovněž základ mnoha rozhodnutí činěných členy demokratické společnosti, která jsou fundamentální pro její dobré fungování... Je-li jednou čest pošpiněna neopodstatněným obviněním vyjádřeným veřejně, a tím spíše v médiích, může být pověst a čest osoby poškozena navždy a zvláště pak v situaci, není-li dána možnost rehabilitace. Pokud taková situace nastane, prohrává, jak osoba sama, tak i společnost... Z tohoto pohledu je ochranu pověsti, resp. cti, třeba vnímat i jako ochranu veřejného statku.“¹⁰⁾ Právo na čest lze spatřovat v různých rovinách. Jak ve sféře soukromé (tato oblast je plně v dispozici každé fyzické osoby), tak ve sféře sociální, v rámci již se zračí nutnost koexistence jedince s okolním světem. K dehonestujícím zásahům dotýkajících se takto citlivě osobnosti člověka povětšinou dochází ústně či písemně, v neposlední řadě konkludentně (např. gestem, posunkem či jiným podobným chováním z něhož je jasně patrné k jakému cíli směřuje).

Občanský zákoník poskytuje v rozsahu předmětu všeobecného osobnostního práva dle § 11 ochranu před takovým jednáním, jež je objektivně způsobilé přivodit újmu osobnostní sféře fyzické osoby. Tímto difamujícím jednáním pak snižují či ohrožují jeho čest nebo důstojnost, čímž implicitně ohrožují či přímo zhoršují postavení osoby ve společnosti. Subjekt může se svou osobností disponovat, v čemž tkví právo čest užívat (pozitivní obsah), ale prakticky bývá (což plyne ze samé podstaty věci) uplatňováno ve svém negativním obsahu, jako oprávnění se před neoprávněným zásahem chránit, předcházet mu, či jinak zabránit jeho škodlivým vlivům či následkům.

Fyzické osoby mohou nakládat svými oprávněními a mají též plné právo přivolit k zásahu do svých práv. V případě, že lze na toto svolení pohlížet jako na jednání proti dobrým mravům (podle § 39 OZ)¹¹⁾, bude takovéto chování považováno za neplatné. Podobným způsobem se nachází v textu občanského zákoníku v § 11 a 12 zakotvení ochrany podoby fyzické osoby a projevů osobní povahy. Obsahem práva na podobu je užívací a dispoziční právo subjektu ve vztahu k zachycení jeho podoby. V rámci oblasti této problematiky je nezbytné přesně odlišovat právo k podobizně jako práva osobnostního jehož subjektem je osoba vyobrazená od majetkového práva k podobizně jako hmotnému předmětu na němž je podobizna zachycena. V běžném životním toku událostí se stává praktickým vyjádřením dispozice s těmito oprávněními právě svolení k zachycení podoby či užití podobizny. Souhlas daný slovem, písemně či konkludentně k zachycení podoby, ať už fotografií, obrazem... nelze vztahovat i k použití podobizny. Takto lze zásadně uvažovat pouze za podmínky, že subjekt v době souhlasu byl srozuměn či musel vědět o rozsahu a způsobu užití podobizny.

Existují však situace, které vylučují neoprávněnost těchto zásahů. Kromě zmíněného souhlasu také již dříve konkretizované zákonné licence. Na celou tuto poměrně širokou oblast licenci, jejichž právní úprava vyplývá z § 12 odst.3 občanského zákoníku je zapotřebí v zájmu minimalizace vzniku nepřiměřených excesů zasahujících do práv subjektů uplatňovat restriktivní výklad. Ve své podstatě z tohoto pohledu není zpravodajství nazíráno pouze jako strohé referování, ale také komentování či hodnocení daných problémů a témat.

¹⁰⁾ Odůvodnění rozhodnutí ÚS č. 453/03.

¹¹⁾ Neplatný je právní úkon, který svým obsahem nebo účelem odporuje zákonu nebo jej obchází anebo se přiči dobrým mravům.

- Jako významný atribut osobnosti, který je taktéž spojen s příkladným vyjádřením právní ochrany (čl. 7 odst.1, čl. 10 odst.1 Listiny; čl. 8 Úmluvy o právech dítěte; § 11 OZ) lze zmínit jméno subjektu. Obsahem tohoto práva je tedy nerušené užívání příjmení (jméno rodové) a v případech, že je osoba i pod vlastním jménem dostatečně identifikovatelná a známá, pak se tohoto privilegia dostává i jméno křestnímu. Podobně se lze domáhat ochrany i v případech pseudonymů. Tyto nacházejí přirozeně své uplatnění především na poli uměleckém, literárním či vědeckém. Tohoto principu lze užití i na přezdívku či slogan subjektu, je-li mezi těmito alespoň částí společnosti vnímána přímá spojitost. **Neoprávněného užití jména** je možné se dopustit rozmanitými způsoby v jejich četných formách. Častý zásah do těchto práv tkví v použití ve spojitosti s protiprávním zveřejněním obrazového, písemného či jiného materiálu. Velice rozšířeným se hlavně díky svému širokému komerčnímu využití v dnešní době stalo zneužívání jmen, podobizen či dalších individualizujících znaků a to především známých osobností k účelům reklamním. Nelze si představit, že nežádoucí je jakékoliv užití jména jiného, je třeba mít na paměti, že toto se týká pouze takového, které by - objektivně nazíráno - mohlo ve společnosti v jejíž okruhu k uvedení jména došlo individualizovat či asociovat spojení s touto osobou jejíž jméno je chráněno. Naopak užití svého jména je originárním (původním) právem každé osoby plynoucí z jeho přirozené podstaty individuality ve společnosti. Toto oprávnění lze však také nabýt derivativně na základě souhlasu jako dispositivního úkonu osoby původně tímto právem nadané. V různorodosti běhu věcí existují také situace, které protiprávnost užití jména jiného subjektu ve své podstatě vylučují. Mezi tyto případy lze zahrnout vykonávání jiného subjektivního práva či plnění povinnosti vyplývající ze zákona. OZ upravuje výslovně v § 12 odst. 3 zákonnou licenci ospravedlňující expanzi do práv osobnosti týkajících se užití podobizen, obrazových snímků a obrazových i zvukových záznamů. Právo na jméno zde tedy není taxativně uvedeno. Zamyslíme-li se však nad samotným účelem této licence přispívající k zajištění vyváženého práva na informace, korektivu moci či demokracie vůbec, je třeba si uvědomit, že právo na jméno bude povětšinou možné subsumovat a uplatňovat spolu s ochranou výše uvedených taxativních práv (§ 12 odst 3).
- Právní ochranou je nadáno taktéž **právo na slovní projevy osobní povahy**, jehož předmětem je výlučná dispozice osoby právě svým slovním projevem. Podstata se zračí v oprávnění fyzické osoby své osobní projevy zachytit jakoukoli formou, či poskytnout k takovému zachycení souhlas. V závislosti na vědeckém a technickém vývoji stejně tak jako s rozvojem občanské společnosti nabývá i toto právo stále větší důležitosti. Nelze se tedy podívat, že právní ochranou se dnes pyšní i práva k samotným hmotným nosičům těchto. V rámci § 12 upravuje OZ toto právo k písemným či zvukovým záznamům, které vzniká okamžikem pořízení těchto nosičů. „Použití všech písemností osobní povahy (bez ohledu na to, zda jde o písemnosti jednostranné či o korespondenci), stejně tak jako i užití zvukových záznamů projevů osobní povahy váže nejen na svolení toho, o jehož projev osobní povahy (§ 11 OZ) jde, nýbrž i na svolení osoby, již se projev týká. Tím tato úprava překračuje ochranu vlastního projevu osobní povahy ve smyslu § 11 OZ.“¹²⁾ Podobně jako je tomu ve většině dílčích osobnostních práv i zde je vyloučena neoprávněnost zásahu za předpokladu přiměřeného uplatňování subjektivních práv jiné osoby, či při plnění právní povinnosti zákonem uložené.

¹²⁾ Knapp, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V.: Ochrana osobnosti podle občanského práva, Linde Praha a.s., 2004, 4. vydání, s. 327

- Tento demonstrativní výčet hodnot všeobecného osobnostního práva bych si dovolila uzavřít přiblížením **práva na osobní soukromí**. Jak vyplývá z Listiny čl. 7 a čl. 10 odst. 2,3. Čl. 8 odst.1 Úmluvy I výslovně stanoví, že: každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence. Podle odst. 2 pak státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky, taktéž ochrany práv a svobod jiných. Pojem „soukromí“ není ku podivu v teorii práva, jednotně definován. „Právo na ochranu soukromého života je nezadatelným právem fyzické osoby. V právní teorii se lze setkat s přístupem (viz Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. : Ochrana osobnosti, 3. vydání, Linde, Praha 1996, s. 288), dle něhož lze právo na ochranu osobního soukromí vymezit jako právo fyzické osoby rozhodnout podle vlastního uvážení zda, popř. v jakém rozsahu a jakým způsobem mají být skutečnosti jejího osobního soukromí zpřístupněny jiným (pozitivní složka práva) a zároveň se vzepřít proti neoprávněným zásahům do této sféry ze strany jiných osob s rovným právním postavením (negativní složka práva). Přílišná akcentace pozitivní složky práva na ochranu soukromého života vede k neadekvátnímu zúžení ochrany pouze na to, aby skutečnosti soukromého života fyzické osoby nebyly zpřístupňovány veřejnosti bez jejího souhlasu či bez důvodu uznávaného zákonem a tak nebyla narušována integrita vnitřní sféry, která je pro příznivý rozvoj osobnosti nezbytná... Ústavní soud nesdílí toto zúžené pojetí, které je odrazem konstrukce zakotvené v občanském zákoníku č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů a poukazuje na dosavadní rozhodnutí Evropské komise a evropského soudu pro lidská práva týkající se interpretace a aplikace čl. 8 odst.1 Úmluvy z níž (v souvislosti s projednávanou věcí) zdůrazňuje především myšlenku, že respektování soukromého života musí zahrnout do určité míry právo na vytváření a rozvíjení vztahů s dalšími lidskými bytostmi. Součástí soukromého života je též rodinný život zahrnující i vztahy mezi blízkými příbuznými, když jako součást rodinného života soud zahrnuje sociální a morální vztahy, ale také zájmy materiální povahy (např. vyživovací povinnost)¹³⁾.

¹³⁾ ÚS 517/99 [Sb. n. u. US, Svazek č. 17, Nález č. 32 str. 229]

Vývoj institutu peněžitého zadostiučinění

Stejně tak jako lidská společnost sama procházela svým neopakovatelným vývojem plným válek, vědeckých vynálezů, živelných pohrom a společenských otřesů všeho druhu, tak lze vysledovat odpovídající „otisky“ těchto vně působících aspektů na společenská uspořádání, ideové normy, ale i právní regulace seskupení lidí či států napříč všemi časovými etapami a územními oblastmi. Každá lidská společnost tak sdílí svůj vlastní jedinečný historický zážitek, který ji dotváří a formuje do budoucna konkrétním způsobem. Kde jinde hledat počátky všeobecného osobnostního práva, než v době antické, kolébce evropské filosofie z níž jednoznačně vyvěrá touha po přemítání o významu a smyslu nejen života samého, ale i společnosti, státu a lidí či občanů v ní žijících. Samo zformování a vyřčení myšlenek rovnosti lidí prýšticích z přirozenoprávních idejí ruku v ruce s pojmenováním lidských a občanských práv a svobod jako takových se stalo v podstatě úrodnou půdou ze které vyrostly i plody všeobecného osobnostního práva. Peněžité zadostiučinění za nemajetkovou újmu způsobenou neoprávněným zásahem do ochrany osobnosti lze nalézt již v Zákoně dvanácti desek. Jeho využití v té době však bylo velice omezené. Směřovalo totiž pouze proti faktické inzultaci rukou vůči jiné fyzické osobě (*iniuria facti*). Takovýto útočník pak mohl být stížen za svůj nežádoucí atak pokutou. S postupem se oblast právně napadnutelných urážek výrazně rozšiřovala a ruku v ruce s tím se také rozvolňoval i prostor možného užití peněžitého zadostiučinění. Ve světle těchto okolností se stala účinným prostředkem ochrany osobnosti *actio iniuriarum aestimatoria*. Přiznání výše odškodné částky bylo v těchto případech ponecháno volné úvaze postiženého, prétora a soudu, k němuž se tato oceňovací žaloba pro urážku způsobenou na cti podávala. Z tohoto hlediska lze vidět podobnost s dnešním nahlížením problematiky výše této částky, která i nyní je svěřena volné úvaze soudu a omezena pouze výší vlastního návrhu postiženého.

S příchodem doby renesanční prosáknuté idejemi návratu či slávy a moci „velkého imperia“ a doby křesťanství se stala ochrana osobnosti fyzické osoby a její právní vymahatelnost předmětem převážně práva trestního. Kromě těchto právně ošetřených způsobů urovnávání sporů však samozřejmě přetrvávali mezi lidmi i méně kultivované avšak tradiční prostředky řešení mezilidských konfliktů. Mezi tyto lze zařadit např. krevní mstu vycházející taktéž z řeckého principu „oko za oko, zub za zub“, či velmi oblíbené a frekventované souboje s nejrůznějšími druhy zbraní. Podobnost institutu peněžitého zadostiučinění lze pozorovat při „porušení důstojnosti ženy (např. znásilněním, únosem atd.) mělo již tehdy za následek vedle náhrady škody i přiznání náhrady za nemajetkovou újmu otcí, resp. manželovi¹⁴⁾.

Jako rozhodující přínos pro tuto pestrou problematiku je možno označit ideje osvícenství v době 17. a 18. století. Tyto pak následně spolu s postupně se prosazující přirozenoprávní teorií ukázaly jedinečné prostory pro diskusi a samotné uplatňování myšlenek rovnosti a spravedlnosti. Ruku v ruce s těmito hodnotami vzrůstalo ve společnosti samé také chápání a prosazování základních práv a svobod člověka a občana. Zmíněné myšlenky nacházeli své konkrétní nezastupitelné místo v dnes již světově proslulých literárních vědeckých a filosofických dílech (J. Lock, Ch. Montesquie, J. J. Rousseau) i v právních vyjádřeních či deklaracích. Do této skupiny děl můžeme zařadit např. listinu *Magnu Chartu*

¹⁴⁾ Luby, Š.: Prevenca a zodpovednosť v občianskom práve, sv. I. Bratislava, 1958, str. 194

*Libertatum*¹⁵⁾ vydanou a uveřejněnou v Anglii roku 1215, *Habeas Corpus Act* spatřící¹⁶⁾ světlo světa roku 1679 či následný *Bill of Rights*¹⁷⁾ z roku 1689.

Nelze zapomenout, že neméně novátorsky a pokrokově působila na americké půdě *Deklarace nezávislosti*¹⁸⁾ z roku 1776, jejímž proslulým autorem se stal T. Jefferson.

Zadíváme-li se na oblast nám bližších evropských zeměpisných šířek, zde vyšla tak říkajíc přímo z ohně revoluce francouzská *Deklarace lidských a občanských práv*¹⁹⁾.

Je třeba mít stále na vědomí, že i v této pro oblast lidských a občanských práv příznivě se rozvíjející době tkvěla ochrana osobnosti spíše v oblasti trestního a správního práva. Odvážné a nezdolné myšlenky svobody podpořené rozmáhajícím se individualismem a za součinnosti vědeckotechnického a ekonomického rozvoje společnosti utvářeli žádoucí tlak a podmínky napomáhající zakořenění samotné právní úpravy ochrany osobnosti v konkrétnějších konturách i v oblasti práva občanského.

¹⁵⁾ Velká listina svobod, která se stala základním zákonem anglické stavovské monarchie. Její vydání si na králi Janu Bezzemkovi vynutila po prohrané válce s Francií opozice šlechty, duchovenstva a měšťanů.

¹⁶⁾ Zákon na ochranu osobní svobody občanů. Zakazuje uvěznění bez soudního příkazu a stanoví přesné podmínky zatčení.

¹⁷⁾ V překladu Listina práv vylučující výkon státní moci bez souhlasu parlamentu. Její obsah v podstatě znamenal nastolení konstituční monarchie.

¹⁸⁾ 4.7. 1776 došlo tímto dokumentem k vyhlášení nezávislosti USA obsahující mimo jiné právo lidí na život, svobodu, rovnost či právo na povstání proti útlaku.

¹⁹⁾ Tato listina vydaná roku 1789 byla svou formou a obsahem přímo inspirována dokumentem americkým. Na jejím sestavení se podílel také francouzský šlechtic La Fayette, který spolupracoval již na vzniku Deklarace americké.

Komparace zemí

Z pohledu teorieprávní vědy rozlišujeme dva základní systémy práva odlišujících se svým celkovým pojetím, chápání a nahlížení práva, justice a související problematiky. Vedle pojetí kontinentálního či chcete-li evropského kladoucího v první řadě důraz na systematickosti práva psaného je systém angloamerický zvaný též „common law“ založen převážně na tvorbě a existenci precedentů s praktickým významem tradice a práva zvykového sehrávajícím v tomto pojetí nezastupitelnou roli. Tento komplexně odlišný pohled na fungování státu práva a jeho uplatňování odráží následně skutečnost, že osobnostní právo zde vlastně neexistuje jako určitá ucelená oblast konkrétních ustanovení zakotvených v právním předpisu.

V oblasti práva Anglického lze sledovat zajištění ochrany osobnosti speciálními žalobami. Tyto jsou pak v jednotlivých případech uplatňovány vůči útočníkovi při jeho naplnění skutkové podstaty. Tuto úlohu splňuje např. „žaloba pro urážku na cti a vážnosti“ (defamation), již se dá bránit před tvrzením, či projevem učiněným veřejně, jehož účinky jsou způsobilé objektivně snížit čest a vážnost jiné osoby. Jestliže škodlivé následky této povahy jsou trvající, nazývá se tato urážka slovem „libel“. Naopak v případech méně palčivých, jejíž účinky osoba poškozená pociťuje spíše jen přechodně, v daném okamžiku, je označována jako „slander“. Proti skupině těchto neoprávněných zásahů (ovšem i proti dalším) je možné za splnění ze zákona vyplývajících podmínek uplatňovat náhradu peněžité satisfakce za nemajetkovou újmu. Je jen logické, že urážky trvající delší časový úsek nebo se dokonce opakující způsobené tiskem, prostřednictvím masových médií či obdobnými způsoby velice účinně ovlivňujícími okolí jsou často „odměněny“ tomuto odpovídajícími nepříjemně pociťovanými částkami peněžitého zadostiučinění v zájmu poškozené fyzické osoby.

Jinak je tomu při pohledu na právní řešení problematiky v rozlehlém prostoru Spojených států amerických. S ohledem na rozmanitou pluralitu právních úprav jednotlivých států se pochopitelně na tuto otázku nenabízí jednotný pohled. Ovšem zamysleme-li se, nalezneme alespoň jeden prvek povahy sjednocující, jehož důležitost je tímto faktem ještě podtržena. Peněžité náhrady za nemajetkovou újmu v těchto zeměpisných šířkách dosahují v některých případech ve vztahu k evropským (nemluvě českým) poměrům přímo závratných výšek. Velký kontrast však lze pozorovat za situací, kdy soudy přiznávají dotčené fyzické osobě v podstatě pouze částku výše symbolické. Ta vlastně vůbec neplní funkci reparační či satisfakční. Jejím zájmem je, dá se říci, pouhé konstatování, deklarování, že tento konkrétní zásah do osobnostní sféry člověka již dosáhl hranice ještě běžně přijímané únosnosti a proto je zapotřebí čin přinejmenším odsoudit, popřípadě odstranit neblahé následky tohoto jednání.

Myšlenku uplatnění „symbolické částky“ můžeme nalézt napříč právními úpravami dalších států. Takovýto způsob finančního zadostiučinění (franc. symbolique), i když s již výše zmíněným omezeným účinkem lze také vyčíst např. z judikatury francouzských soudů.

Podíváme-li se na oblast německé právní úpravy, zjistíme, že zde neměla ochrana osobnosti rozhodně na různých ustláno. *Německý občanský zákoník*²⁰⁾ obsahoval pouze skromnou výslovnou úpravu zahrnující problematiku ochrany jména osoby a to ve svém § 12. nelze se tedy divit, že podobně restriktivní přístup se odrážel i v otázce možného přiznání peněžité satisfakce. Té bylo možno se domoci na základě § 253 BGB pouze za taxativně uvedených podmínek a situací. Pochopitelný obrat vývoje věcí, chápání a nahlížení na otázku ochrany práv zapříčinilo až vystřízlivění v polovině 20. století spojené s vývojem společnosti v nacistickém Německu, rozpoutání druhé světové války a hrůzných zkušeností z ní

²⁰⁾ Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) vydaný roku 1896 vstoupil v platnost v roce 1900. S řadou novel je v Německu platný dodnes.

plynoucích. Pod silným vlivem těchto událostí došlo roku 1954 k uznání všeobecného osobnostního práva Spolkovým soudním dvorem. Tímto se plně uvolnila nejen cesta dotváření této široké právní otázky judikaturou německých soudů, ale společně s rozhodováním o *allgemeines Persönlichkeitsrecht* se postupně dopracovala i k přiznání peněžitého zadostiučinění. Tento konkrétní způsob odčinění nemajetkové újmy se objevil v roce 1959 v návrhu občanskoprávní ochrany osobnosti. Nelze se však podívat, že již v této době narazil na silné lobby stran hlavně masových médií všeho druhu, která se v tuto chvíli logicky zaštiťovala prohlášeními o svobodách tisku, projevu, práv na informace a dalších, která jim zaručuje Ústava.

Otázku peněžitého zadostiučinění řešila i právní úprava občanského zákoníku Švýcarska pocházejícího z roku 1907. Tento zákon taktéž neupravuje jednotlivá osobnostní práva, ale v celkovém kontextu této úpravy vytváří alespoň prostor pro ochranu osobnosti v obecném významu. Tato nejasně ohraničená oblast práv osobnosti se později dočkala svého upřesnění a konkretizace a to především prostředky právní vědy a judikaturou, která se jednotlivými právy postupně zaobírala v praxi a tímto způsobem dokreslovala jejich obsah. „na tuto otázku v této souvislosti nelze necítovat známý výrok švýcarského civilisty A. Eggera, podle kterého by zakotvení neomezené ochrany osobnosti fyzické osoby mohlo vést k zániku její osobní svobody“²¹⁾. Závazkovým zákonem z roku 1911 doznala úprava těchto práv detailnějšího propracování a dočkala se také stanovení dvou kumulativně určených podmínek pro nárok na finanční zadostiučinění za neoprávněný zásah do chráněné sféry osobnosti. Na odpovědnost útočnicka či ohrožovatele zde bylo pohlíženo jako na subjektivní (bylo tedy bezpodmínečně nutné přičíst mu zavinění) a zároveň musel být zásah do osobnostních práv shledán zvláště závažným.

Tuto srovnávací kapitolu logicky završím pojednáním vývoje tohoto tématu na našem území historicky spjatým s nynější Českou republikou. Vznik Československa jako samostatného státu v říjnu roku 1918 se stalo pro mnohé naplněním oněch politických, sociálních a kulturních cílů, které se nepodařilo dosáhnout masovým politickým tlakem v 60. letech a usilovnou parlamentní prací od konce 70. let 19. století. Vznik samostatného státu lze považovat za naplnění státoprávních nároků českého národa vyvěrající z historicky viditelné státoprávní tradice a národního uvědomění. Tento nově vzniklý státní útvar navázal v zájmu organizační a stabilizační funkce státu na předpisy rozpadnuvšího se Rakouska-Uherska. Národní výbor jako nejvyšší zákonodárný orgán schválil dle návrhu A. Rašina historický zákon o zřízení samostatného československého státu (zák. č. 11/1918 sb.) tzv. „recepční normu“. Touto úpravou převzal vznikající stát pro oblast Čech Všeobecný občanský zákoník z roku 1811, avšak nad územím Slovenska byla používána právní úprava uherská, vycházejícím především z podstaty práva obyčejového. Tento právní dualismus přirozeně nenapomáhal vzniku a rozvoji jednotné ucelené právní úpravy osobnostních práv. Tehdejší občanský zákoník svůj zájem omezil pouze na ochranu práva na jméno. Toto ve své podstatě sporadické vyjádření ochrany osobnosti bylo doplněno zákonem č. 108/1933 o ochraně cti. K překonání výše zmiňované dvojkolejnosti práva dospělo Československo teprve Československým občanským zákoníkem vydaným pod č.141/1950. Bohužel však ani politické, společenské i kulturní klima 50.let, jako období nejtěžšího komunistického teroru rozvoji katalogu lidských občanských a potažmo osobnostních práv příliš nepřálo. Dlouho očekávané pochopení významu těchto práv a jejich zdůraznění jako práv osobnostních našlo své konkrétní uplatnění až v rámci občanského zákoníku pocházejícího z roku 1964. Tato situace vyvstala v přímé souvislosti s obdobím tzv. „uvolňování poměrů“ na počátku let 60. a Československu se tak s podporou těchto skutečností dostalo, dá se říci, kvalitní zákonodárné úpravy ochrany všeobecného osobnostního práva. Ve vlastní rubrice nazvané

²¹⁾ Knapp, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V.: Ochrana osobnosti podle občanského práva, Linde Praha a.s., 2004, 4. vydání, str. 45

„ochrana osobnosti“ lze tak nalézt pod § č.11 až 16 demonstrativní výčet specifikující jednotlivá práva osobnosti a naznačující možné hrozící sankce. Bohužel i této úpravě je možné vyčíst nedostatek předvídatosti, který spatřuji v neexistenci jakékoli možnosti uložení materiální satisfakce za neoprávněné porušení těchto práv. Na toto, odvažuji se říci, skoro privilegium si musela naše společnost počkat pár desítek let, až do dalšího politického zlomu Československého státu. Tento nastal roku 1989, kdy v měsíci listopadu došlo k oficiálnímu odstavení komunistické strany jako jediné reálné vládní síly a nositelky moci v tomto státě z její privilegované pozice. Rozběhl se jen přirozený běh věcí. Snaha přeměny z vlády jedné strany v pluralitní demokracii, opětovné zdůraznění lidských práv a svobod občana, stejně tak, jako idea obnovení soukromého vlastnictví, ekonomická transformace společnosti či tolik netrpělivě očekávané otevření hranic okolním státům...to vše i mnohé další se nepochybně promítalo také v korektivech právních úprav. A právě v tomto fascinujícím okamžiku přeměn došla svého praktického naplnění i myšlenka peněžitého zadostiučinění ve vztahu k porušení osobnostních práv a to za předpokladu, že se morální satisfakce jeví nedostatečnou. V následujícím vývoji se toto doplnění § 13 OZ ukázalo jako vysoce žádoucí a to především vzhledem k narůstajícímu počtu i projevující se intenzitě zásahů či ohrožování osobnostních práv a to nejen jednotlivých osob navzájem, ale také s důrazným přihlédnutím k aktivitám masových medií (tisku, rozhlasu, televize, internetu...). Jejich možné projevy, informace, komentáře či pouhá tvůrčí invence jsou totiž způsobivé díky své obrovské přístupnosti k širokým vrstvám společnosti silně zapůsobit, ovlivnit či přímo zasáhnout do osobnostní sféry fyzických osob. Tyto se pochopitelně mohou následně oprávněně cítit poškozené na svých právech, neboť mnohá zmíněná media se často svým jednáním pohybují na hranici práv a jistě za hranicí nevkusu.

Sankce za porušení či ohrožení všeobecného osobnostního práva

Právní úprava ochrany osobnosti se v současné době zmítané získáváním informací všeho druhu jeví jako stále naléhavější. Demokratická a občanská společnost postavená na základech svobodného projevu vůle a podpory aktivit osob musí však na druhé straně v zájmu koexistence subjektů a jejich možných odlišných zájmů, regulovat již excesivní chování. Právo každého přeci musí mít své omezení tam, kde začínají práva jiných! Tyto neoprávněné zásahy jsou spatřovány v již samotném ohrožení či porušení sféry osobnosti fyzické osoby. Jaká důležitost je této ochraně subjektů přikládána, lze odvodit z právních předpisů v nichž je zakotvena (viz kapitola Základy ochrany osobnosti).

V oblasti českého právního řádu lze tuto ochranu práv vyčíst jak z předpisů trestních (trestní zákon č. 140/1961, trestní řád č. 141/1961 Sb.), tak je dále možné tyto aspekty užívat v předpisech správních či pracovněprávních. V souvislostech občanského práva tvořícího základ práva soukromého je obrana této otázky v českém právu zajišťována *generální klauzulí* všeobecného osobnostního práva zasazeného v § 11 OZ. Jako součást § 12a 13 OZ pak nalézáme zvláštní úpravu sankcí postihujících různým způsobem nemajetkovou újmu vzniklou neoprávněným zásahem do osobnosti fyzické osoby. Nakonec pak § 16 upravuje odpovědnost za škodu vzniklou v souvislosti s ochranou osobnosti, za níž subjekt odpovídá dle ustanovení o odpovědnosti za škodu, jak to stojí v § 415 a násl., často též ve spojení s § 444 OZ. Samozřejmě tato obecná občanskoprávní úprava je dále doplněna zakotvením ochrany osobnosti např. v zákoně o ochraně osobních údajů č. 101/2000 Sb., v zákoně o rozhlasovém a televizním vysílání č. 231/2000 či v tiskovém zákoně. Je také třeba mít na paměti ochranu zvláštních osobních práv „duševního vlastnictví“, která našla své místo také ve zvláštních zákonech.

V případě zásahu subjektu do sféry osobnosti fyzické osoby nastává za podmínek stanovených zákonem odpovědnost za způsobenou újmu a jako následek dochází ke vzniku občanskoprávních sankcí. Děje se tak, jak jsem již dříve zmiňovala, na základě porušení či pouhého ohrožení všeobecného osobnostního práva subjektu (§13, 16 OZ).

Neblahé nežádoucí následky z těchto okolností vyplývající lze rozdělit do dvou základních skupin.

- **Nemajetková újma** (imateriální, ideální, prejudice moral) : podmíněná tedy neoprávněným zásahem do ochrany osobnosti, jejíž určujícím prvkem je nemožnost přesného kvantitativního vyjádření míry následků tohoto poškození (§ 13 OZ).
- **Majetková újma** (materiální, hmotná, prejudice matériel, damage to property) : nastává v této oblasti v souvislosti s útokem či porušením osobnostní sféry subjektu za vzniku konkrétní škody vyjádřitelné v penězích (§16).

Z výše uvedeného lze tedy lehce vyvodit možnost uplatňování nároků satisfakce jak nemajetkové újmy tak i újmy majetkové škody (odkazujíc na § 415 a násl.). Tuto právní úpravu je zároveň možné aplikovat ve spojení s újmou na zdraví a z této následně vyplývajícími důsledky materiálními. Jako odpovídající následek nežádoucího narušení zákonem vyjádřeného a chráněného prostoru osobní integrity (duševní i tělesné), vznikají osobě neoprávněně do této sféry zasahující různé povinnosti lišící se podle druhu a intenzity ohrožení či porušení výše popisovaných práv. Zvláštní sankce, kterými lze perzekuovat subjekt protiprávně jednající výše zmíněnými způsoby jsou založeny na *přísném objektivním*

principu. Co že tento princip vlastně znamená? V procesu posuzování jednotlivých případů a ukládání sankcí se v závislosti na tomto odehrává bez ohledu na jakékoli zavinění. Není tedy nezbytné přičítat původci zásahu úmysl (ať již přímý či nepřímý), ani není zapotřebí se zabývat otázkou nedbalosti. Vynucování nápravy nastává i bez těchto atributů, což v širším kontextu práva kladně přispívá ke komplexní a hluboké ochraně tak cenného statku, kterým ochrana osobnosti bezpodmínečně je.

Není asi nutné rozebírat, že např. i nezaviněné kompromitující informace jsou totiž často způsobilé zásadně narušit soukromí, společenské postavení, dobrou pověst či ostatní aspekty osobnosti a tak nežádoucím způsobem ovlivnit život či nazírání fyzické osoby. Tento striktní objektivní princip odpovědnosti je dle mého názoru správným přístupem k této problematice, odrážejícím důležitost ochrany těchto práv. „Dalším obecným pravidlem, které lze dovodit z evropské judikatury, je, že podnikl řádné dostupné kroky k ověření pravdivosti takové informace, a to v míře a intenzitě, v níž mu bylo ověření informace přístupné a konečně, pokud sám neměl důvod nevěřit, že difamační informace je nepravdivá“²²⁾. Tento případ stěžovatele novináře, jež byl v televizním vysílání a v tisku nařčen tehdejšími předsedou vlády z korupce spočívající v psaní článků o energetické politice a jaderné elektrárně Temelín za úplatu je transparentní ukázkou možné dehonestace fyzické osoby. Ústavní soud zde dle mého názoru správně hodnotil, že „účastník (předseda vlády) neměl přímou znalost o skutečnostech tvořících obsah jeho informace. Vrchní soud poté vyšel z naprosto nereálného a o pustý formalismus se opírajícího názoru, že pokud vedlejšího účastníka informoval *statutární orgán*, musí být jeho informace pravdivá a nevěcně uzavřel, že ji nebylo třeba dále ověřovat.“ Na jiném místě tohoto rozhodnutí ÚS „hodnotí prokázané vynaložené úsilí vedlejšího účastníka k ověření pravdivosti jeho následného výroku jako zcela neadekvátní vzhledem k difamačnímu potenciálu v něm obsaženému“. K tomuto rozhodnutí se vyjádřila soudkyně ÚS Michaela Židlická ve svém odlišném stanovisku takto: „je zcela nerozhodné, zda vedlejší účastník měl či mohl ověřit skutečný stav věci, neboť odpovědnost za neoprávněný zásah do osobnostních práv, je odpovědností objektivní, jež zavinění v žádné z jeho forem nevyžaduje“.

Opačný princip presumovaného zavinění se však striktně uplatňuje při ukládání sankcí za způsobenou majetkovou škodu podle § 16 ve spojení s § 415 a násl. Tato subjektivní odpovědnost z hlediska své podstaty tedy nabízí možnost liberace či chcete-li exkulpace (vyvinění) a to za předpokladu, že zasahující subjekt unese své důkazní břemeno a vyvrátí beze všech pochybností své zavinění.

²²⁾ Rozhodnutí ÚS 453/03

Podmínky vzniku sankcí

Každá osoba dopouštějící se svým nezodpovědným či dokonce úmyslným chováním či jednáním naplňujícím vlastnosti neoprávněného zásahu do práva na ochranu osobnosti musí být srozuměna s tím, že stejně jako dle fyzikálních principů, „každou akci následuje odpovídající reakce“, stejně tak v oblasti práva následují uzákoněné sankce. Zadíváme-li se blíže na naši konkrétní oblast zájmu, zjistíme, že **nástup občanskoprávních sankcí za nemajetkovou újmu se uskutečňuje za splnění tří kumulativně stanovených podmínek.**

- Určujícím je **existence zásahu, který je objektivně způsobilý vyvolat újmu**, která spočívá nejen v samotném porušení, ale i v pouhém ohrožení osobnosti fyzické osoby. Toto lze vyvodit primárně z § 11 OZ v souvislosti s § 4 OZ (proti tomu, kdo právo ohrozí nebo poruší, lze se domáhat ochrany u orgánu, který je k tomu povolán) i z judikatury. „Toto rozhodnutí se poněkud odchyluje od konstantní judikatury, která porušení práva na ochranu osobnosti nehodnotí podle subjektivních hledisek (viz slova „pociťuje a prožívá jako závažnou“). V praxi převládá názor, že předpokladem úspěšného uplatnění práva na ochranu osobnosti je to, že tento zásah byl objektivně způsobilý přivodit újmu na právech chráněných...“²³⁾ Přičemž povinnost tvrzení ohledně neoprávněného zásahu a jeho způsobilost narušit či ohrozit výše zmíněná práva zatěžuje osobu zasaženou.
- Další nutnou podmínkou je **neoprávněnost (protiprávnost) zásahu**, který je v rozporu s objektivním právem. Tento nežádoucí zásah se objevuje v různých podobách (ústní, písemné, jiné chování). Protiprávní vpád do sféry ochrany osobnosti je možné přitom spatřovat jak v chování aktivním (slovní či písemné napadení fyzické osoby), tak v chování pasivním, jehož následkem může být poškození či ohrožení cti, dobré pověsti, důstojnosti, jména atd. Toto škodlivé pasivní jednání lze jednoduše demonstrovat na příkladu judikatury... Tehdejší zaměstnavatel stěžovatele J.D. firma VOKD a.s. mu přes ústní přísliby nezajistil dle řádně sjednaných pracovních podmínek pracovní povolení v důsledku čehož byl při kontrole úřadů v SRN zadržen, vyslýchán, bylo mu zakázáno vykonávat práci a nakonec mu byl uložen zákaz vstupu na jeden rok a vyhoštěn. Tento se bránil dokonce prostředkem ústavní stížnosti. Ústavní soud ve svém rozhodnutí 15/95 „dovozuje, že jednání německých úřadů, jemuž byl stěžovatel v Německu vystaven především v důsledku opomenutí pracovníků vysílající organizace, nese zřetelné znaky poškození práv, uvedených v čl. 10 odst.1 Listiny základních práv a svobod. Proto nelze mít za to, že postačí prostá omluva, ale určitá, věci úměrná finanční náhrada způsobené újmy se jeví Ústavnímu soudu jako právně přiměřená.“ Samozřejmě se o neoprávněný zásah nejedná za předpokladu, kdy fyzická osoba k zásahu do sféry své jednoty tělesné a duševní dala sama souhlas (volenti non fit iniuria) či v případech zákonné licence.
- Poslední podmínkou potřebnou k nastolení právních sankcí tohoto druhu je **příčinná souvislost (kauzální nexus) mezi neoprávněným zásahem směřujícím vůči osobnosti fyzické osoby a vznikem nemajetkové újmy**. I v tomto případě leží na bedrech osoby dotčené důkazní břemeno o tom, že zmíněný neoprávněný zásah újmu skutečně vyvolal.

²³⁾ Rozhodnutí NS Cdo 2005/2003

Při určení podmínek vzniku sankcí za vzniklou materiální újmu spočívající v porušení ochrany osobnosti v rámci občanského zákoníku lze použít v podstatě ta samá kritéria, která jsou vyžadována pro sankce za újmu nemajetkovou. Musíme zde ovšem přiřadit jeden kumulativně obligatorní aspekt ve formě zavinění (úmyslné či nedbalostní), přičemž nedbalost nevědomá se v těchto případech presumuje.

Prostředky občanskoprávní ochrany ve vztahu k právům osobnostním

S ohledem na téma této diplomové práce, je dle mého názoru nezbytné přiblížit také okruh existujících právních prostředků, jež ochranu osobnostních práv poskytují a představují tak prostor, v němž se otázka peněžitého zadostiučinění realizuje. Tyto prostředky lze třídit různými způsoby a v závislosti na různých kritériích. Podle Prof. Karla Knapa a Prof. Jiřího Švestky můžeme rozeznávat **prostředky obecné**, jejichž funkce spočívá generálně v zajišťování spravedlivé ochrany práv a zájmů osob a které nejsou přímo spojovány s ochranou osobnosti. Naopak prostředky zvláštní jsou takové, které jsou s ochranou osobnostních práv přímo spjaty. Do rámce těchto prostředků nahlížených jako obecných pak řadíme

- *Ochranu u příslušného orgánu státní správy*, došlo-li ke zřejmému zásahu do pokojného stavu (§ 5 OZ).
- *Svépomocnou obranu*, hrozí-li neoprávněný zásah do práva bezprostředně (§ 6 OZ).
- *Ochranu soudní* nebo-li petitorní, jež je zapotřebí v souvislosti se zaměřením a tématem této práce rozvést hlouběji. Tento způsob řešení sporů a neshod poskytuje např. vedle možnosti *smírcího řízení (67-69 OSŘ)*, *předběžného opatření (74 OSŘ)* či *určovacích žalob* (většinou nejde o určovací žaloby ve smyslu § 80 písm. c) OSŘ) také šanci domáhat se majetkové náhrady za utrpěnou materiální škodu vzniklou v přímé souvislosti s neoprávněným zásahem do ochrany osobnosti (16 OZ). Jak už bylo dříve řečeno, tento oprávněný nárok sdílí shodné principy uplatňující se při obecné odpovědnosti za škodu (§ 415 n.)

Nárok na náhradu škody ovšem nijak neovlivňuje nároky vyplývající z újmy nemajetkové. Je také třeba mít na zřeteli, že v zájmu komplexní ochrany a všestrannosti práva se může soudní ochrana jediného skutku prolínat různými právními odvětvími. Ústavní soud ČR ve svém odůvodnění k odmítnutí ústavní stížnosti společnosti I., v. o. s., kterou napadal ústavnost rozhodnutí Krajského soudu v Ostravě a Vrchního soudu v Olomouci jimiž byl stěžovatel (v. o. s.), vedle uložených trestněprávních sankcí zaměstnanců, povinen nadto k náhradě škody, byť z části hrazené pojišťovnou a mimo rámec této povinnosti byl zavázán těmito rozsudky k náhradě nemajetkové újmy v penězích. ÚS na tomto místě zdůvodnil své odmítavé rozhodnutí takto: „Uplatnění odpovědnosti trestněprávní nevyklučuje současně uplatnění právní ochrany osobnosti v intencích právních předpisů ostatních právních odvětví, neboť právní systém je nutno chápat jako celek složený ze vzájemně se doplňujících právních norem...Taktéž nelze ztotožňovat nemajetkovou újmu, byť třeba i zmíněnou peněžitým zadostiučiněním, na straně jedné, s majetkovou újmou či dokonce újmou na zdraví, na straně druhé. Nelze pominout ani preventivní občanskoprávní ochrany a psychologické hledisko působení na původce neoprávněného zásahu plynoucího z možnosti přiznat za splnění zákonných podmínek i náhradu způsobené nemajetkové újmy.“²⁴⁾

Okruh zvláštních občanskoprávních prostředků ochrany všeobecného osobnostního práva je zakotven v § 13 OZ. Svých práv se při použití této úpravy mohou subjekty domáhat pomocí petitorní ochrany

²⁴⁾ Odůvodnění Rozhodnutí ÚS 315/01[Sb. n. u. Svazek č. 26 Usnesení č. 15 str. 361]

- *Žaloba negatorní* směřující k upuštění od neoprávněného zásahu.
- *Žaloba restituční*, jejíž podstatou je snaha o odstranění škodlivých následků zásahu.
- *Žaloba satisfakční*, jejíž cílem je poskytnutí přiměřeného zadostiučinění.

Všechny žaloby se vzhledem k různosti eventuálních zásahů odlišují, ovšem možnost jejich vzájemných kombinací přispívá k jejich maximální efektivitě. Podle § 9 odst. 2 písm. a) OSŘ rozhodují ve věcech ochrany osobnosti podle občanského zákoníku jako soudy prvního stupně krajské (městské) soudy. Problematika žaloby satisfakční je jedním z nejdiskutovanějších a nejsložitějších ze zvláštních prostředků ochrany, která směřuje k přiznání přiměřeného zadostiučinění fyzické osobě. Tento způsob ochrany lze užít za předpokladu, že nějaká nemajetková újma již vůbec vznikla. Teorie i praxe řešila od roku 1964 otázku obsahu slovního spojení „přiměřené zadostiučinění“. Teprve však novela č. 87/1990 Sb. zakotvila výslovně právo i na náhradu nemajetkové újmy v penězích v § 13 odst. 2 OZ. Za předpokladu splnění stanovených zákonných podmínek pak má dotčená osoba v soudním řízení na přiznání přiměřeného zadostiučinění právní nárok (§ 13 odst. 1). Tato satisfakce může být poskytnuta ve dvou základních formách plnění. „Jak morální zadostiučinění, tak zadostiučinění v penězích sledují cíl přiměřeně, tj. s ohledem na okolnosti konkrétního případu odpovídajícím, postačujícím a zároveň účinným způsobem zmírnit nepříznivý následek neoprávněného zásahu vzniklou na osobnosti fyzické osoby.“²⁵⁾

Formu morálního zadostiučinění lze s ohledem na právní vědu i soudní praxi spatřovat např. v omluvě, odvolání určitého výroku či uveřejnění soudního rozhodnutí (jeho výroku) na náklady povinného. Jako zvláštní druh nemajetkového zadostiučinění lze také pohlížet na dotčeným subjektem požadované finanční plnění nepatrné hodnoty, které tímto naplňuje symbolickou hodnotu omluvy či očištění fyzické osoby. V podmínkách vzniku nové demokratické společnosti, rozvíjejícím se prostorem občanských aktivit, obnovení soukromého vlastnictví a za předpokladu fungujícího tržního ekonomického systému je zapotřebí věnovat značnou pozornost právě jednotlivým fyzickým osobám (jejich osobnosti a svobodám), neboť právě na jejich aktivitách a invencích celá společnost vyrůstá. A díky jejím tisícům a miliónům názorům a pohledům na svět a své okolí se může lidstvo stále zdravě inspirovat a mnohostranně rozvíjet. Druhou stranou mince však v dnešní technicky rozvinuté společnosti „západního typu“ je nutnost vydávání velké energie na eliminaci nežádoucích zásahů do práv osobnosti. Tyto útoky lze totiž z pochopitelných důvodů již následně jen velice těžce popírat. Není výjimkou, že nemajetková újma dotčeného subjektu dosahuje nevratných důsledků, jejichž reparační snaha je spíše jen, více či méně, neúplnou náhradou na lidské cti, pověsti, dobrém jménu či dokonce zdraví jedince.

Ochrana života a zdraví se ale v OZ ve spojení s peněžitým zadostiučiněním ve zvláštní formě vyskytovala už dříve. § 444 OZ totiž konkrétně stanoví jednorázové odškodnění bolesti poškozeného při škodě na zdraví a ztížení jeho společenského uplatnění a za škodu usmrcením náleží pozůstalým jednorázové odškodnění (444/3) OZ a to:

- manželovi nebo manželce 240000 Kč
- každému dítěti 240000 Kč
- každému rodiči 240000 Kč

²⁵⁾ Knapp, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V.: Ochrana osobnosti podle občanského práva, Linde Praha a.s., 2004, 4. vydání, str. 180

- každému dítěti při ztrátě dosud nenarozeného počatého dítěte 85000
- každému sourozenci zesnulého 175000 Kč
- každé další blízké osobě žijící ve společné domácnosti s usmrceným v době vzniku události, která byla příčinou škody na zdraví s následkem jeho smrti, 240000 Kč

Rozšíření právní úpravy této ožehavé problematiky v § 444 OZ odst. 3 bylo dle mého názoru jen logickým postoupením správným směrem ve snaze dosažení přiměřeně vybalancované ochrany osobnostní sféry jednotlivce

Peněžité zadostiučinění

V této kapitole bych se chtěla podrobněji zaměřit na definici tohoto institutu a podmínky nutné k jeho aplikaci v praxi. S ohledem na českou právní úpravu této otázky budu vycházet z občanského zákoníku v jehož § 13 odst. 1 se stanoví, že fyzická osoba má právo se zejména domáhat, aby bylo upuštěno od neoprávněných zásahů do práva na ochranu její osobnosti, aby byly odstraněny následky těchto zásahů a aby jí bylo dáno přiměřené zadostiučinění. Zde se však dostáváme, dalo by se říci, až k filozofické otázce: Co je vlastně považováno za satisfakci přiměřenou? Je samozřejmě více než obtížné, jakýmkoli způsobem odčinit neoprávněný zásah do sféry osobnosti či jeho následky odpovídajícím způsobem alespoň zmírnit. A jsou to právě soudy, kterým je svěřena nesmírná zodpovědnost svou rozhodovací činností zásadně přispívat ve specifických případech jasným jednoznačným a co nejpřesněji vyjádřeným popisem protiprávního narušení osobnostních práv fyzické osoby. Pouze na základě takovýchto pevných závěrů, pak lze vyřknout co možná nejpřiléhavější a do míry a způsobu zásahu nejvíce odpovídající plnění, které je v dané kauze dostačující a spravedlivé a zároveň umožní efektivní eliminaci způsobené nemajetkové újmy.

Vzhledem k již výše vysvětlenému objektivnímu principu odpovědnosti se k jejímu vzniku nevyžaduje deliktní způsobilosti osoby, která je původcem zásahu. Odpovědnou osobou může být jak osoba fyzická, tak osoba právnická, pokud k zásahu došlo při plnění jejich úkolů pracovníky nebo členy právnické osoby, kteří tyto úkoly plnily.²⁶⁾

Přiznání finančního zadostiučinění výkladem § 13 odst.2 OZ nastává za předpokladu, že satisfakce morální se nejeví jako postačující a tedy dostatečně adekvátní ve vztahu ke vzniklé majetkové újmě.

Odpovídajícím způsobem uplatňuje tuto problematiku též soudní praxe. V rozhodnutí uveřejněném pod č. 21/1995 Sbirky soudních rozhodnutí a stanovisek dochází k právnímu závěru, že „při rozhodování o náhradě nemajetkové újmy ve smyslu ustanovení § 13 odst. 2 o. z. musí soud mít prokázáno, že jsou tu okolnosti dokládající, že v konkrétním případě nestačí zadostiučinění podle ustanovení § 13 odst. 1 o. z., a to z hlediska intenzity, trvání a rozsahu nepříznivých následků, vzniklých žalobci vzhledem na postavení v rodině a ve společnosti“²⁷⁾. Tuto esenciálně obligatorní podmínku přiznání peněžitého zadostiučinění lze ilustrativně demonstrovat taktéž např. na rozhodnutí ÚS č. 281/03 Stěžovatelka se zde žalobou ve věci ochrany osobnosti domáhala, aby žalovaní uveřejnily omluvu v M. v. za jejich dopis publikovaný v tomto periodiku, jenž obsahoval nepravdivé tvrzení a poskytly jí společně a nerozdílně finanční satisfakci ve výši 30 000 Kč. Okresní soud o její žalobě původně rozhodl tak, že uložil žalovaným povinnost zaslat stěžovatelce omluvný dopis. Návrh na finanční satisfakci byl zamítnut. Stěžovatelka následně ve svém odvolání rozšířila nárok na poskytnutí finančního zadostiučinění na částku 45 000 Kč a to v podstatě s odůvodněním, že uvedená částka adekvátněji vystihuje míru potřeby zadostiučinění, jakož i zvýšení účinnosti ochrany osobnosti a tím i preventivní působení, když odstranění následků předmětného zásahu formou omluvy v zaniklém M. v. není již dost dobře možné, nemluvě i o časovém odstupu devíti let, kdy toliko privátní omluva nemůže být považována za dostačující a zákonem koncipovaná materiální satisfakce, jako satisfakce podpůrná (subsidiární), se stává satisfakcí prioritní. Krajský soud řízení o odvolání zastavil s ohledem na zpět vzetí a dále rozhodl ohledně části rozsudku týkajícího se zaplacení 45000 Kč změnil tak, že ho zamítl s odůvodněním, že nebylo prokázáno, že by ve značné míře byla snížena důstojnost či vážnost

²⁶⁾ Holub, M.: Občanský zákoník – Komentář, Linde Praha a.s., 1996, Část I. Hlava II. Účastníci občanskoprávních vztahů, Oddíl první, Ochrana osobnosti, § 13

²⁷⁾ Rc 15/96 Cdon 24/95 [Sb. NS 96, 1: 34]

stěžovatelky. Otázku, zda omluva žalovaných formou osobního dopisu je způsobilá přiměřeně vyvrátit nepříznivé účinky uveřejnění článku vyřešil Ústavní soud v její neprospěch. Ve svém rozhodnutí mimo jiné konstatoval, že „pokud forma morální satisfakce (omluvný dopis) již nemůže být totožná případně srovnatelná s formou, v jaké k zásahu do osobnostních práv fyzické osoby došlo (článek v periodiku), příp. mýjí-li se s ohledem na velký časový odstup daný způsobem satisfakce účinkem, pak je zpravidla třeba vzniklou nerovnováhu kompenzovat zadostiučiněním finančním“.

Jak lze z uvedeného případu a mnohých dalších pozorovat, aspektem přiměřenosti zadostiučinění jak morálního tak finančního se stává také otázka plynutí času a přiměřené doby rozhodování soudů. V osobní omluvě vykonané po sedmi letech od nežádoucího zásahu jistě nelze spatřovat s ohledem na zatím proběhlé životní a společenské změny za účinný nástroj odčinění utrpěných nepříjemností fyzickou osobou. Je však třeba zdůraznit že i přes takové právní nástroje jako např. „koncentrace řízení ze zákona“ obsažená v § 118 OSŘ přispívá čas od času svou nejasně působící a pomalou rozhodovací činností k časovým průtahům, díky nimž se tak ve svém důsledku podílí na nedostatečné efektivnosti satisfakce. Jistě je třeba mít na paměti čl. 36 odst. 3 Listiny: Každý má právo na náhradu škody způsobené mu nezákonným rozhodnutím soudu, jiného státního orgánu či orgánu veřejné správy nebo nesprávným úředním postupem. Podobně tak stanoví např. čl. 6 odst. 1 Úmluvy I.: každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem, zřízeným zákonem...

Druhou kvalifikovanou podmínkou v § 13 odst. 2 kumulativně stanovenou je snížení důstojnosti fyzické osoby nebo její vážnosti ve společnosti a to ve značné míře. Ovšem s ohledem na slůvko „zejména“ věty první § 13 odst. 2 OZ musíme vyvodit právní závěr, že tato druhá podmínka je ve vyjádření svého obsahu demonstrativně stanovena. Nelze tedy vyloučit v konkrétních případech přiznání satisfakce finanční i za jiné situace, shledá-li ji soud za dostatečně závažnou a z hlediska způsobu intenzity a trvání protiprávního zásahu do integrity osobnosti a tím tedy hodné takové ochrany. Toto druhé kritérium je stanoveno velmi obecně se zřejmým cílem, aby při určování konečné výše zadostiučinění v penězích bylo možno v rámci soudcovského uvážení a v souladu s požadavkem spravedlnosti pružně přihlídnout ke všem okolnostem, za nichž k neoprávněnému zásahu do osobnosti fyzické osoby došlo. Lze tedy vyvodit, že satisfakce finanční plní pouze podpůrnou (subsidiární) funkci. Nastupuje vždy až poté, kdy se morální zadostiučinění ukázalo - ať již zcela nebo jen částečně - nepostačujícím. Jedná se tedy o občanskoprávní prostředek výjimečného charakteru, neboť jeho použití přichází v úvahu pouze v kvalifikovaných případech za splnění zákonem stanovených podmínek. K efektivnímu působení přispívá samozřejmě také uplatňování objektivního principu odpovědnosti, který tedy bez ohledu na zavinění účinně působí jak při odčinění samotné nemajetkové újmy, tak i vhodně stimuluje subjekty před zásahem jako takovým a v tomto aspektu výrazně podporuje i jeho funkci preventivní. Snížení důstojnosti fyzické osoby či její vážnosti ve společnosti se může odehrát v prostředí rodiny nebo přátel zasaženého subjektu stejně tak jako v oblasti jeho spolupracovníků, sousedů, zájmových či profesních seskupení, zkrátka v jakékoli oblasti seberealizace této osobnosti na nichž má tato přirozeně zájem.

Nejistota soudů

Z pohledu občanského práva procesního plyne, „že soudy jsou instituce, jejichž prostřednictvím stát zajišťuje ochranu práv jako jednu ze svých základních funkcí“²⁷⁾. Předmětem jejich činnosti je mimo jiné používání či jinak nazýváno aplikace práva. Má-li tuto vysoce odbornou činnost vykonávat jiný orgán než soud, děje se tak pouze v závislosti na § 4 OZ jen za podmínky, že zákon toto výslovně stanoví (srov. také § 7 odst. 1 OSŘ).

Jak je vidno z formulací v § 13 OZ, soudům jako orgánům státní moci vykonávajícím ochranu práv, je svěřen široký prostor pro posuzování protiprávních zásahů a jejich závažnosti, stejně tak jako při samotném rozhodování o možném přiznání morální či dokonce peněžité satisfakce za utrpěnou nemajetkovou újmu, a to nehledě na otázku určení její výše, jež se může stát opravdovým rébusem. Zdali je újma opravdu natolik závažná a splňuje zákonem kumulativně stanovené podmínky pro možné přiznání finanční reparace, musí soudy posuzovat v komplexní jednotě, ale také na základě jednotlivých individualizujících okolností každého konkrétního případu.

Výstižné vyjádření nalezneme v odůvodnění rozhodnutí nejvyššího soudu Rt 4215 Rozhodnutí Zm II 13/30, který k otázce pomluvy vyslovuje, „že jest při posuzování základní otázky, zda se pozastaveným útokem snižuje nebo alespoň ohrožuje způsobem v trestním zákoně vytčeným v očích spoluobčanů ona vážnost či úcta postiženého, na kterou má nárok podle své osobnosti, zkoumati obsah, smysl a dosah zprávy. Zprávu jest zkoumati jako celek a nelze se spokojiti jen zkoumáním toho, zda onu urážlivou povahu mají jednotlivé úseky nebo věty zprávy, neb i jen jednotlivá slova, vždyť slova nebo věty na první pohled urážlivé mohou, hledíc k obsahu a smyslu celé zprávy, této urážlivé povahy pozbyti, a mohou naopak slova nebo věty, jež o sobě nejsou urážlivé, hledíc k souvislosti s obsahem a smyslem celé zprávy zakládati nejtěžší a nejcitelnější urážky“. Závěrečné konstatování soudu, zda ke snížení důstojnosti ve značné míře došlo či ne, není výrazem pouhé volné úvahy, ale důsledného respektování zákonných kautel, v daném případě nesporně zjištěného skutkového stavu věci, který zakládá přiznání nároku na reutární satisfakci. Přiznání zadostiučinění v penězích soudem předpokládá naplnění zákonných předpokladů, které současně musí být skutečně seznány a pro daný případ individualizovány. V soudní praxi se však setkáváme s rozhodnutími a výroky, které jsou s těmito zákonnými podmínkami v přímém rozporu, nebo alespoň svědčí o jejich celkovém nepochopení či přinejmenším nedostatečné snahy se právní i skutkovou stránkou jednotlivých případů a jejich problematikou zabývat.

Pro ilustraci se lze začíst do rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 27. října 2003, sp. zn. 30 Cdo 2005/2003. Z odůvodnění následně zjistíme, že Městský soud jako soud prvního stupně uložil žalované povinnost odvysílat na televizní stanici ČT 1 omluvu, za uveřejnění nepravdivých informací o osobě J. K.. V dalším výroku pak z titulu náhrady nemajetkové újmy v penězích uložil žalované povinnost zaplatit žalobci částku 100 000 Kč a to do 15 dnů od právní moci rozsudku. Své rozhodnutí soud odůvodnil pouze tím, že žalobce sice zvláště závažnou faktickou újmu neprokázal, nicméně soud dospěl k závěru, že vzhledem k intenzitě a formě zásahu je namíste přiznat žalobci finanční satisfakci. Vrchní soud tento rozsudek ve smyslu ustanovení § 219 občanského soudního řádu potvrdil. Své rozhodnutí ve výroku týkajícím se nároku podle § 13 odst. 2 OZ odůvodnil tak, že sdílí právní závěr soudu prvního stupně, že v dané věci nejsou (!) splněny předpoklady pro přiznání náhrady nemajetkové újmy v penězích podle zmíněného ustanovení. Konstatoval, že shodně se soudem prvního stupně dovozuje, že předmětné údaje byly z objektivního hlediska způsobily přivodit závažnou újmu na cti a důstojnosti žalobce...když žalobce je jedním z nejsledovanějších médií v reportáži

²⁷⁾ Prof. Judr. Winterová, A. CSc.: Civilní právo procesní, Linde Praha a.s., 2006, 4. aktualizované vydání, str. 96

dáván do souvislosti s nerespektováním právních předpisů, tedy s nečestným jednáním, což z hlediska intenzity představuje citelný zásah do jeho osobnostních práv. Na základě podané dovolání obžalobou, pak posuzované skutečnosti Nejvyšší soud hodnotil takto: „Je nepochybné, že v posuzované věci soudy obou stupňů dospěli k závěru, že žalovaná zasáhla do osobnostních práv žalobce, což nalezlo svůj odraz v tom, že žalobci bylo přiznáno právo na přiměřené zadostiučinění ve formě omluvy. Ohledně uplatněného požadavku na přiznání náhrady nemajetkové újmy ve smyslu ustanovení § 13 odst. 2 OZ soudy dospěly k závěru, že tento nárok je skutečně dán, přičemž jako jeho přiměřenou výši považovali částku 100 000 Kč. Soud prvního stupně však, podle mého názoru, tento výrok odůvodnil jen více jak stručně a pouze ve velmi obecné rovině. Domnívám se, že ve své podstatě vlastně nedostatečně, aniž by logicky a jasně vysvětlil, zda z pohledu jeho nazírání byly naplněny předpoklady zmíněného ustanovení. Nadto své shrnující závěry v tomto smyslu znejišťuje již úvodním konstatováním, že pokud žalobce požaduje finanční satisfakci, pak zvláště závažnou újmu neprokázal. Fakt, že se soud prvního stupně zákonu odpovídajícím způsobem nikterak nevypořádal s tím, zda skutečně jsou v této věci naplněny zákonné předpoklady pro přiznání náhrady nemajetkové újmy v penězích a pokud ano, pak v jaké výši (§ 13 odst. 3 OZ), odvolací soud zcela zřejmě přehlédl. Naopak pouze nedostačujícím způsobem uvádí, že shodně se soudem prvního stupně dovozuje“... (viz výše jeho odůvodnění).

Jak je vidno z výše uvedeného, kvalitní aplikace práva a prosazování jeho zájmů, jak z pohledu preventivní i represivní stránky věci, nezávisí pouze a jen na právní úpravě jako takové v zákonech obsažené, ale také na odpovídajícím přístupu všech zainteresovaných subjektů, které se na tomto složitém procesu podílejí. Toto tvrzení je v podstatě možné a nebojím se říci, potřebné, použít na celou širokou oblast práva a s ním souvisejícími obory. Potažmo snad každé konání člověka, které se má vyznačovat jistou kvalitou, kvalifikovaností a uceleností musí vycházet z dostatečně pozitivního zájmu o tuto činnost a odpovídajícího odborného přístupu.

Neméně závažnou skutečností je také fakt, že rozhodnutí soudů jako taková si ve své podstatě v některých případech, dá se říci odporují. Nejinak tomu bylo v případě žalobou vymáhané náhrady nemajetkové újmy v penězích za neoprávněný zásah do osobnostních práv pomocí zřízení a provozování www stránek za účelem publikace urážlivého textu v německém jazyce s lascivní karikaturou. V tomto případě žalobci R.G. a M.B. žalovali obchodní společnost L.M., s.r.o. o ochranu osobnosti u krajského soudu v Praze. Ten rozsudkem ze dne 20. ledna 2003 č. j. C13/2002-70 zamítl žalobu, aby byla společnost uznána povinnou zaplatit každému ze žalobců 500 000 Kč z titulu náhrady nemajetkové újmy v penězích. Soud prvního stupně sice dospěl k zásadnímu závěru, že došlo k neoprávněnému zásahu do osobnostních práv žalobců ve smyslu ustanovení § 11 a § 13 OZ, takto zjištěný skutkový stav však podle soudu prvního stupně nebyl dostatečný a úplný pro rozhodnutí o požadovaném nároku. Připomněl, že okolnosti zásahu, vzniku újmy i okolnosti případných příčinných souvislostí podstatné pro posouzení výše přiznání takového zadostiučinění, takže žaloba je povinna se s těmito otázkami vypořádat a to jak po stránce tvrzení, tak po stránce důkazní. Vrchní soud v Praze jako soud odvolací rozsudkem č. j. 109/ 2003 – 99 rozsudek soudu prvního stupně ve výroku ve věci samé změnil tak, že žalované uložil zaplatit každému z žalobců částku 200 000 Kč. Odvolací soud ve svém rozhodnutí vyslovil nesouhlas, pokud soud prvního stupně dospěl k závěru, že určení výše této náhrady je nemožné pro nedostatek tvrzení o dopadech újmy a důkazech o ní. S přihlédnutím k ustanovení § 13 odst. 3 OZ je dle názoru odvolacího soudu třeba dovodit objektivní způsobilost neoprávněného zásahu závažným způsobem porušit, případně ohrozit práva chráněná ustanovením § 11 násl. OZ. Užití prostředku šíření prostřednictvím internetu je z objektivního pohledu míra ohrožení soukromí, cti a důstojnosti žalobců značná a nepochybně vyšší, než pokud by k šíření došlo jiným, lokálně omezeným informačním prostředkem. Rovněž okolnosti za nichž k porušení

práva žalobců došlo (mimořádná vulgárnost textu ve spojení s pornografickým obrázkem) jsou objektivně způsobilé závažnou újmu na právech žalobců způsobit, protože újmu na cti, důstojnosti a soukromí by objektivně nesla jako závažnou v případě daného zásahu každá fyzická osoba. Jak je vidět, i nazírání různých soudů na jeden a ten samý případ může být velmi rozdílné. Při rozhodování o náhradě nemajetkové újmy v penězích musí být vždy prokázáno, že tu jsou okolnosti, které dokládají, že v konkrétním případě nestačí jen přisouzení zadostiučinění podle ustanovení §13 odst.1 OZ a to zejména z hlediska intenzity, trvání a rozsahu nepříznivých následků vzniklých žalobci (s ohledem na jeho postavení v interpersonálních vztazích).

Jak lze pozorovat v praxi, není vůbec žádoucí, aby rozhodnutí a jejich odůvodnění zněla jako tajná nesrozumitelná zaklínadla, halící se do roucha obecných výroků pouze opisujících fráze či výroky dřívější judikatury. Spíše je zapotřebí pracně a poctivě rozebrat konkrétní kauzu kámen po kamení, jednotlivé díly této skládačky sesypané na hromadu si konkrétně pojmenovat a právní a skutkovou složku kauzy důkladně seznat a zhodnotit. Výsledkem pak snad bude jasné spravedlivé rozhodnutí, dostatečné a co nejpřiléhavější odůvodnění, které tak bude přispívat ke kladnému vnímání občanů soudnictví jako takového a současně posilovat právní vědomí obyvatel a v neposlední řadě přispívat tak k jednotnosti soudní judikatury jako celku.

Určení výše peněžitého zadostiučinění

Domnívám se, že není zapotřebí zdlouhavě popisovat, jak složitá a nevyzpytatelná tato problematika může být. Na druhé straně se tomuto nelze divit, uvědomíme-li si, že smyslem náhrady nemajetkové újmy v penězích je v tomto kontextu vlastně porovnat nesrovnatelné: Újmu na hodnotách lidské osobnosti s hodnotou peněz. A právě z tohoto důvodu je rozhodování o náhradě nemajetkové újmy v penězích jednou z nejcitlivějších otázek soudcovské praxe. Jaká tedy ve své podstatě má být výše náhrady finanční satisfakce? Které atributy právní i skutkové ji vlastně určují a ovlivňují její číselné vyjádření? Na tyto otázky se v této kapitole pokusím odpovědět.

OZ jako stěžejní zákon upravující oblast práva občanského a potažmo soukromého v tomto státě zakotvuje ve svém § 13 odst 3 dvě základní hlediska pro určení adekvátní výše tohoto zadostiučinění. Jejich forma je bohužel natolik obecná, že rozhodně není možné na základě této definice sestavit jakýsi sazebník, jako je tomu např. při uplatnění finanční reparace jako zmírnění bolesti či za ztížení společenského uplatnění nebo dokonce smrti fyzické osoby (444 a násl.). Sám život biosociální koexistence lidí ve společenství vytváří neopakovatelné situace a přináší neomezenou řadu možných následků, jejichž pouhá snaha o jakoukoli systematizaci či zjednodušující pašalizaci by vždy zůstala jen bezzubým a nedokonalým pokusem.

- Prvním kritériem, kterým se budu zabývat a jež OZ ve výše popsaném ustanovení stanoví je **závažnost vzniklé morální újmy**. V tomto směru se zde promítá jen logická zásada, že čím závažnější je, co do své intenzity a rozsahu trvání či šíře, nepříznivý následek působící na veřejnosti, tím vyšší by měla být i finanční částka tomuto zásahu odpovídající relutární satisfakce. Není pochyb o tom, že ostrá dehonestující přestřelka odehrávající se např. v místním rádiovém vysílání oblastního dosahu a její nežádoucí následky pro osoby v tomto zainteresované, nebudou zřejmě - objektivně nahlíženy - natolik zdrcující a zasahující do osobnostní sféry subjektu jako např. využití podobizny osoby bez jeho souhlasu k reklamě vyobrazené na billboardech rozmístěných na těch nejexponovanějších silničních komunikacích. Jeden takový případ: „Zobrazoval postavu papeže Jana Pavla II., který si zakrývá oči před pohledem na odhalená ženská lýtka. V horní části artefaktu bylo užito sloganu „když chceš víc, než můžeš“. V této reklamě její tvůrce zcela nepokrytě užívá k upoutání pozornosti papeže, co by hlavního motivu, s nímž celá reklama „stojí a padá“. Papež je ovšem hlavou suverénního státu Vatikán a hlavou katolické církve, což jej činí osobou s nesmírnou autoritou u stamiliónů věřících.“²⁸⁾ Rada pro reklamu²⁹⁾ nakonec doporučila inkriminovaný billboard ke stažení. Podobného scénáře se dočkal i plakát „Václav a Dášenska“, „který zneužil podoby Václava Havla v nikoli zvláště vtipné souvislosti. Rozhodně šlo o evidentní zásah do jeho osobnostních práv, důležité je zde neopomenout slogan, který reklamu doprovázel „Fuck the world“. Využití nositele veřejné autority je rozporu s platným soutěžním řádem.“³⁰⁾

Zásahy dosahující takovéto intenzity či šíře (podobně jako difamující nařčení nebo např. zprávy v tisku) by pak měli být po zásluze „odměněny a ohodnoceny“ peněžitým

²⁸⁾ Reklama a osoby veřejně známé [PPP, 98, 3: 32]

²⁹⁾ Rada pro reklamu (RPR) byla založena v srpnu 1994 zadavateli, agenturami a médii po vzoru vyspělých evropských států jako první východoevropská organizace samoregulace reklamy. Od roku 1995 je řádným členem EASA – Evropské asociace samoregulačních orgánů.

³⁰⁾ Reklama a osoby veřejně známé [PPP, 98, 3: 32]

zadostiučiněním plně odpovídajícím poškození či ohrožení těchto chráněných práv. V zájmu zásady rovnosti před zákonem a principu spravedlivého procesu (čl. 1 Listiny, čl. 36 odst. 1, čl. 37 odst. 1, čl. 6 odst. 1 Úmluvy I) by soudy měli, podle mého názoru, přisuzovat při vykonávání své činnosti výši této satisfakční částky při podobnosti situací a podmínek za nichž k průlomům do práv došlo řádově ve stejné výši bez ohledu na jednotlivé osoby. Samozřejmě lze namítat, že osoby veřejně činné, politici, herci či sportovci mohou díky svým známým tvářím a populárním jménům považovat samozvaný vpád do svých osobnostních práv, jak pro ně i všechny jejich blízké citelnější, závažnější a ve značné míře i dramatičtější. Této své možné méně příjemné stránce své popularity by si, dle mého názoru, měli být tyto osoby dobře vědomi již při svém dobrovolném vstupu do tohoto mediálního prostředí v němž jsou podobné neoprávněné zásahy či nevhodné komentování citlivých událostí, a to zvláště v posledních letech, dá se říci „denním chlebem“.

Je až zarážející, jaký si vyrobily bulvární televizní, rádiové pořady či tiskoviny a v neposlední řadě také mnohé internetové stránky z drzého nactiutrhání a šíření šťavnatých desinformací výnosný business. Zkrátka, kde je poptávka, je i nabídka! Media (televize, tisk, rádio...) se ve většině kauz, pokud se dostanou až před soud, mocně ohánějí „praporem svobody“ a hlasitě citují jednotlivá ustanovení o právu na svobodu projevu, práva na informace a jejich šíření (čl. 17 Listiny). Podobně tak i čl. 10 Úmluvy jednoznačně formuluje právo na svobodu projevu jako práva, které zahrnuje nejen svobodu zastávat názory a přijímat a rozšiřovat informace, ale na druhé straně obsahuje i odpovídající povinnosti a odpovědnost. Tato svoboda může být tedy omezena zákonem a to v rozsahu, který je v demokratické společnosti nezbytný. Je právem každého, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst, jakož i právo na jeho soukromí (čl. 10 Listiny). K rozvětvené problematice toho, jaké zásahy do výše zmiňovaných chráněných hodnot jsou z hlediska ochrany lidských práv akceptovatelné, existuje poměrně obsáhlá judikatura Evropského soudu pro lidská práva. Tento soud ve věci Prager a Oberslich proti Rakousku dne 26.4.1995 (A-313) připomněl prvořadou úlohu, kterou hraje tisk v právním státě, výslovně však současně upozornil, že tisk má povinnost nejen šířit informace a myšlenky týkající se činnosti justice, musí však na druhé straně respektovat zvláštní postavení, které má justice jako garant hodnot právního státu.

Z výše uvedeného vyplývá, že při střetu základního politického práva na informace a jejich šíření s právem na ochranu osobnosti a soukromého života, tedy základních práv, které stojí na stejné úrovni, bude vždy věcí nezávislých soudů, aby s přihlédnutím k okolnostem každého jednotlivého případu pečlivě zvážily, zda jednomu právu nebyla nedůvodně dána přednost před právem druhým. Tyto všechny prvky ovlivňující konečnou úvahu a závěr soudu o konkrétní peněžitě sumě lze tedy, jak je vidno, možné nahlížet z mnoha stran a úhlů. A právě tento částečně otevřený prostor umožňující širší pole volné úvahy a působnosti soudů vede k poměrně se rozrůstající judikatuře týkající se této otázky, která se však dle mého názoru často vyznačuje nežádoucí nejednotností a nesourodostí svých rozhodnutí.

- Druhým kritériem taxativně stanoveným v § 13 odst. 3 OZ rozhodující pro určení výše peněžitě satisfakce je nutné **přihlédnutí k okolnostem, za nichž k porušení práva došlo**. V zájmu volné úvahy soudu na tomto místě právní úprava ponechává rozsáhlé pole působnosti, aby „bylo možné v rámci soudcovského uvážení a v souladu s požadavkem slušnosti a spravedlnosti pružně přihlédnout ke všem okolnostem, za nichž k neoprávněnému zásahu do osobnosti fyzické osoby došlo“³⁰⁾. Nezbytností je především důkladné zjištění konkrétních okolností každého jedinečného případu. Je třeba se podrobně věnovat otázce

³⁰⁾ Knapp, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V.: Ochrana osobnosti podle občanského práva, Linde Praha a.s., 2004, 4. vydání, str. 194

správného zhodnocení zdali, případně v jaké míře mohla osoba dotčená ve své osobnostní sféře neoprávněným zásahem ovlivnit svým jednáním samotný vznik či alespoň šíři nebo intenzitu tohoto útoku.

Toto lze výstižně demonstrovat na rozhodnutí Ústavního soudu 94/05 a jeho odůvodnění. ÚS se po podání ústavní stížnosti Judr. S.K. zabýval ústavností předcházejících rozhodnutí Krajského a Vrchního soudu v Praze v této věci: Žalobce přizval k jednání přestupkové komise, jehož byl účastníkem, redaktora Milevských novin, aby docílil nezaujatého projednání věci, nebyl však srozuměn s tím, že bude napsán a zveřejněn článek v této tiskovině věci se týkající. Žalovaný ing. I. K. se tímto článkem cítil být poškozen a požadoval uveřejnění odpovědi, která se však neomezila na vyjádření jeho názoru či na uvedení relevantních skutečností. Naopak žalovaný zde uváděl i neověřené domněnky a v poslední řadě se nevyhnul ani invektivám proti stěžovateli. Toto tvrzení obsažené v článku vnímá stěžovatel jako jednoznačný zásah do občanské cti, lidské důstojnosti a jména stěžovatele. Výše zmíněné urážky, lži a jednostrannou verzi žalovaný šířil mezi obyvateli obce Kovářov vyvěšením článku na úřední desce. Městský soud v Praze v této kauze zamítl žalobu, již měla být žalovanému uložena povinnost zdržet se rozšiřování nepravdivých zpráv. Stejně bylo taktéž naloženo s částí žaloby domáhající se uložení povinnosti uveřejnění omluvy žalobci v Milevských novinách. Podobně se soud vypořádal s návrhem žalobce, aby byla v rámci náhrady nemajetkové újmy uložena povinnost žalovanému uhradit částku 100000 Kč. Žalobce totiž podle názoru soudu neunesl své důkazní břemeno ve vztahu k neoprávněnému zásahu do jeho osobnostních práv. Vrchní soud pak tento prvostupňový rozsudek potvrdil. Přičemž jednání žalovaného zdůvodnil tak, že dle jeho názoru jsou tyto výroky toliko obranou proti předchozím tvrzením žalobce, byť jsou značně expresioní. Nedomnívá se tak, že došlo k neoprávněnému zásahu do osobnostních práv žalobce.

Ústavní soud pak ve svém odůvodnění hodnotil věc takto: „Není možné, aby fakt, že určitá tvrzení jsou již odvetou na tvrzení předchozí, ospravedlňoval a převážil to, že jde o tvrzení urážející a dehonestující. Nelze jakkoli popřít právo žalovaného, aby vyjádřil svůj názor. Nicméně toto právo nemůže vykonávat způsobem, zjevně překračujícím meze slušnosti. Hranice svobody jednotlivce končí tam, kde začíná svoboda jiného. Cíle, jehož se žalovaný zřejmě snažil dosáhnout (uvést na pravou míru tvrzení stěžovatele, týkající se jejich sporů, vyjádřit vlastní názor na tyto spory a jejich příčinu...) bylo jistě možno dosáhnout i bez použití výrazů a urážek stěžovatele. Dovedeno ad absurdum, logika rozhodnutí odvolacího soudu by umožňovala rozpoutat „lavinu“ urážek a výpadů z obou stran, které by mohly postupně, co do míry expresivity i gradovat, přičemž každá další urážka by byla omluvitelná tou předchozí, a nemohla by být proto označena za neoprávněnou.“³¹⁾ Ústavní soud také dodává, že argumenty odvolacího soudu neodůvodňují odmítnutí žaloby jako celku, neboť se jakkoli nevyjadřují k části petitu, požadující zaplacení částky 100 000 Kč. Připouští však, že shora uvedené závěry by mohli mít vliv na budoucí rozhodnutí příslušející pouze obecnému soudu.

Na této a mnohých jiných kauzách si lze jednoznačně uvědomit, jaká pestrost a neopakovatelnost okolností a podmínek za nichž se neoprávněné zásahy odehrávají, může být a jak výrazný vliv mohou na samotné přiznání či konečnou výši finanční satisfakce následně mohou tyto mít! Je tedy bezpodmínečně nutné v zájmu správného faktického zjištění podstaty sporů, aby soudy důkladně zkoumali všechny dostupné aspekty chování a okolností, jak u subjektu zasahujícího tak i toho, kterému bylo (objektivně nazíráno) do jeho osobnostních práv neoprávněně proniknuto. V praxi se totiž mnohdy objevují případy, kdy osoba dotčená má vliv na vznik, šíři či způsob vzniklé nemajetkové újmy. V neposlední řadě

³¹⁾ Rozhodnutí ÚS 94/05

je nezbytné zjišťovat zda, nebo do jaké míry měla tato osoba schopnost či možnost v dané situaci svými vlastními prostředky neoprávněný zásah celem či alespoň částečně odvrátit. Tyto všechny vlastnosti a prvky útoku do osobnostních práv fyzické osoby mohou být důležitými měřítky konkrétní číselně vyjádřené výše relativní satisfakce, pokud bude v soudním procesu přiznána.

Rozhodně je také potřebné věnovat se daným souvislostem v situaci, kdy si osoba pociťující útok do svých práv osobnosti dle svého vlastního uvážení a vlastními prostředky zjedná určitý druh zadostiučinění svépomocně např. nevybíravým slovním či jiným útokem. Jak řekl Seneca: „dlouhá je cesta poučováním, krátká a účinná na příkladech“. Podobně toto vyjádřil Nejvyšší soud ve svém rozsudku ze dne 15. července 2004, kdy ve svém odůvodnění zhodnotil napadené rozhodnutí odvolacího soudu jako správné. V tomto vrchní soud v Praze konstatoval, že žalobkyně si zajistila zadostiučinění „svépomocí“, jestliže na neoprávněný zásah do svých osobnostních práv spočívající v několikahodinové nemožnosti užívat WC, reagovala hrubým napadením statutárního zástupce žalovaného a jeho následný politím kyblíkem vody se saponátem. Lze tedy konstatovat, že: „Je-li účelem zadostiučinění podle § 13 občanského zákoníku reparace následků zásahu do osobnostní sféry fyzické osoby, pak předpoklad poskytnutí takového zadostiučinění může modifikovat skutečnost případného zhojení následku zásahu v té či oné míře tím, že jistou formu zadostiučinění si fakticky poskytne sám poškozený, a to na úkor zájmů škůdce, např. ve formě následného a jinak neakceptovatelného verbálního a brachiálního útoku apod. V takových případech je třeba porovnat míru dotčení osobnosti fyzické osoby, a tomu odpovídající předpoklad přiměřenosti satisfakce s tím, do jaké míry byl nárok na satisfakci suplován případnou „svépomocí“ poškozeného.“³²⁾

Další důležitou podmínkou sine qua non je skutečnost, že o výši finanční satisfakce může soud jednat a případně ji i uložit, jen když o toto žalující strana výslovně požádá. Za předpokladu splnění zákonných podmínek pro přiznání tohoto zadostiučinění dle § 13 má osoba poškozená na tuto satisfakci právní nárok. Nárok na ni lze přitom uplatnit i vedle dalších nároků nemajetkové i materiální povahy. Nelze je však spojovat dohromady tak, že by například bylo v žalobním návrhu požadováno 100 000 Kč z důvodu peněžitého zadostiučinění a současně by byla uplatňována náhrada škody (zde je třeba využít ustanovení 444 a násl. OZ)

Vzhledem k formulaci § 13 odst. 3 OZ vyvolává časté spory otázka, zda je soud při své rozhodovací činnosti oprávněn překročit návrh dotčené osoby vzhledem k výši stanovené částky nárokované finanční satisfakce. „M. Kamlach i s ohledem na dřívější úpravu např. tvrdí, že „soud není tímto návrhem vázán, takže může přiznat i vyšší částku, než bylo požadováno v návrhu na zahájení řízení, a to částku, která se bude jevit přiměřená“³²⁾. Dnešní právní věda, ale i praxe se však spíše přiklání k názoru, že s odkazem na ustanovení § 79 odst. 1 OSŘ musí být z podané žaloby patrné i to, jaké konkrétní výše tohoto složitě diskutovaného zadostiučinění se žaloba domáhá. „Takto číselně určená výše zadostiučinění v penězích požadovaná postiženou fyzickou osobou nesmí být soudem překročena (zásada „ne eat iudex ultra petita partium“ – 153 odst. 2 OSŘ)³³⁾. Jinak řečeno výše peněžitého zadostiučinění požadovaná postiženou fyzickou osobou v žalobní žádosti – návrhu (petitu) tvoří vždy maximální hranici, kterou soud nemůže překročit.“³⁴⁾ Ovšem i vzhledem k výkladu této výše zmíněné zásady nepanuje jednoznačná shoda. Existují opačné názory opírající se o podstatu

³²⁾ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 157/2004

³²⁾ Prostředky občanskoprávní ochrany v soudní praxi [CPVP. 2001, 2]

³³⁾ Winterová, A.: Žaloba v občanském právu procesním, AUC – Iuridica Monographia, XXXI, 1979, str. 42 a násl.

³⁴⁾ Knapp, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V.: Ochrana osobnosti podle občanského práva, Linde Praha a.s. 2004, 4. vydání, str. 192

tvrzení, že §153 odst. 2 OSŘ ve spojení s § 13 odst. 3 OZ zásada ne eat iudex ultra petita partium zde není dána jako absolutní a soud proto může, vyplývá-li z právního předpisu určitý způsob vypořádání vztahu mezi účastníky, jít i ultra petitem. Nutno přiznat, že tento názor se v odborné veřejnosti objevuje jen zřídka. Výhodou stran sporu ve spojitosti s řešením těchto otázek týkajících se výše zmíněných kritérií zaobírajících se závažností vzniklé nemajetkové újmy a okolností, za kterých k neoprávněnému zásahu do ochrany osobnosti vůbec došlo, je, že strany sporu tyto záležitosti nemusí sami složitě analyzovat či dokonce svými silami dokazovat. Soudy jsou totiž v tomto ohledu povinné k těmto podmínkám a okolnostem utvářejícím základní kameny jednotlivých případů samy přihlížet z úřední povinnosti a to samozřejmě ruku v ruce s uplatňováním své vysoké odbornosti a dodržování pravidel spravedlivého procesu.

Jak již bylo dříve řečeno, pro vznik občanskoprávní sankce ve formě satisfakce relutární je zavinění (ať úmyslné či nedbalostní) osoby nerozhodné. Nemajetková újma působí tedy vždy objektivně. Pohybujeme-li se ale v problematice určení již konkrétní výše peněžitého zadostiučinění, zde je již třeba do určité míry brát subjektivní aspekt zavinění při vzniku nemajetkové újmy v úvahu.

V souladu se stávající judikaturou, je zapotřebí tuto subjektivní stránku jednotlivých kauz rozhodně zkoumat jako jednu z okolností, za kterých k porušení práva došlo. Následné přiznání finančního zadostiučinění v konkrétní výši pak lze stanovit s ohledem na to, zda se původce protiprávního zásahu dopustil z nedbalosti, úmyslu či dokonce zlého úmyslu. Jako nedbalost lze jednoznačně označit např. nerozumné a lehkovážné se spolehnutí ohledně pravdivosti informací či práv, jejichž rozšiřováním či dokonce medializací lze způsobit protiprávní následek odrážející se ve formě snížení důstojnosti či zasažení její vážnosti ve společnosti.

K této otázce se jednoznačně vyjádřil Ústavní soud ve svém rozhodnutí č. 453/03, kdy někdejší vrcholný politik státu zveřejňoval v tisku a v médiích informace obalené vlastními názory a soudy, kterými žalobce jako novináře obviňoval z korupce průmyslovým koncernem, v jehož prospěch měl psát své články. Žalovaný se bránil tvrzením, že informaci o korupci (stěžovatel o ÚS) shledal pravdivou, neboť ji vedlejší účastník získal od věrohodné osoby, a to statutárního orgánu tohoto výše zmiňovaného koncernu. Ústavní soud v tomto svém rozsáhlém odůvodnění mimo jiné připomněl, že prokázání tvrzených faktů kritikem samotným platí jako evropský ústavní standard (např. rozhodnutí Sněmovny lordů ze dne 28. 10. 1999 ve věci Reynolds v. Times News Papers Limited nebo rozhodnutí německého Spolkového ústavního soudu (BverfG) ze dne 3. 6. 1980, 1BvR 797/78 v případě Böll, který je potvrzován i judikaturou Evropského soudu pro lidská práva – např. rozhodnutí velkého senátu ze dne 17. 12. 2004 ve věci Pedersen a Badsgaard v. Dánsko).

Další obecné pravidlo, které lze dovodit i z evropské judikatury zní: Chce-li kdokoli zveřejnit o jiné osobě informaci difamačního charakteru, nelze jeho počínání považovat za rozumné či legitimní, pokud neprokáže, že měl rozumné důvody pro spolehnutí se na pravdivost difamační informace, kterou šířil a dále, pokud prokáže, že podnikl řádné dostupné kroky k ověření pravdivosti takové informace a to v míře a intenzitě, v níž mu bylo ověření informace dostupné, a konečně pokud sám neměl důvod nevěřit, že difamační informace je nepravdivá. Zveřejnění informace naplňující tyto znaky nelze považovat za rozumné ani tehdy, pokud si šířitel informace neověří její pravdivost u osoby, které se týká a nezveřejní i její stanovisko, s výjimkou nemožnosti takového postupu anebo tam, kde to zjevně nebylo nutné. Otázku zda zveřejnění informace je či bylo legitimní (lze vztáhnout i na ostatní útoky do osobnostní sféry) je třeba posuzovat v v souvislosti s motivem tohoto činu vůbec. Legitimitu zveřejnění informace pochopitelně nelze dovodit, pokud byla dominantně motivována touhou poškodit difamovanou osobu, pokud šířitel sám informaci neověřil, anebo pokud ji poskytl bezohledně, aniž by se řádně staral o to, zda je či není pravdivá. Shledá-li

soud, že původce neoprávněného zásahu byl dokonce hnán snad zlým úmyslem, mělo by se toto jeho jednání razantním způsobem odrazit jako nekompromisní odsouzení tohoto právně i společensky politováníhodného aktu právě ve výši peněžitého zadostiučinění mu soudem vyměřeném.

Zkoumané podmínky (jak lze vidět z definice § 13 odst. 3 OZ) pro běžné přiznání relativní satisfakce jsou určeny velice obecně, čímž poskytují širokou škálu uvažování a rozhodování soudů, přizpůsobovat svá konkrétní rozhodnutí týkající se výše peněžité satisfakce nejrůznějším skutkovým podmínkám i jednotlivým situacím. Bez pochyby s přihlédnutím k vlastnostem a motivům jak osob původců zásahu, tak osob objektivně poškozených na svých osobnostních právech. „Toto volné uvážení soudů se však nesmí stát jejich nepřezkoumatelnou libovůlí, vymykající se jakékoli kontrole.“³⁵⁾

Na bedra soudů je tak vložen opravdu velký balvan: vyjádřit finanční částkou hodnotu nepolapitelnou, ve své podstatě nenahraditelnou, díky jejímž znevážení, ohrožení či porušení utrpěla fyzická osoba nemajetkovou újmu. Tato konečná peněžitá suma jako výsledek soudního procesu by pak měla odpovídajícím účinným způsobem, vycházejíce z principu spravedlnosti, rovnosti a ve snaze o konformitu rozhodování zajišťovat co nejpriléhavější náhradu za vzniklou imateriální újmu, jenž bude schopná přiměřeně odčinit či nahradit nepříjemnosti z neoprávněného zásahu pro fyzickou osobu vyplývající.

Zajímavou otázkou k zamyšlení v souvislosti s tímto tématem je, zda může být individuální výše finanční satisfakce ovlivněna i hlediskem *působení prevence*? U nás tato problematika není chápána jednotně, ovšem např. Spolkový soudní dvůr v SRN zdůraznil, že:

„Odškodnění, které stanovuje soud, nesmí být opřeno jen o nárok na bolestné, ale také o základní právo na ochranu osobnosti zakotvené v ústavě. Stát byl pověřen Ústavou chránit základní práva, tato ochrana však může být efektivní toliko tehdy, jestliže sankce, kterou lze v případě jeho porušení očekávat, má odstrašující účinek. Poskytované odškodnění musí tudíž být nalezeno z hlediska zadostiučinění oběti a zároveň také z hlediska prevence.“ Toto je rozhodně zapotřebí reflektovat i v ČR, která se pokládá za demokratický právní stát založený na úctě k právům občanů. V podstatě denně masíruje náš mozek záplava senzačních „zaručeně pravdivých“ zpráv, fotografií, reportáží či pouhých domněnek uveřejňovaných ve všech druzích médií. Např. bulvární tiskoviny si dokonce na lidské omezenosti a neutuchající zvědavosti založily výnosný obchod. Jejich praktiky podobající se často holým lžím, planým nařčením uskutečňovaným často bezprecedentními vpády do soukromí, cti či důstojnosti fyzických osob, již mnohokrát roztočila kola soudní mašinerie. Je pak, myslím, zbytečné konstatovat, že sankcí finanční satisfakce ve výši několika desítek tisíc, nelze spatřovat v těchto případech senzacechtivých excesů jako dostatečné, neboť pravděpodobně při ceně kolem 20-30 Kč za kus nedosáhne ani zisku z takto výborně reklamně zajištěného produktu, natož pak, aby naplnila adekvátně funkci satisfakční. Domnívám se tedy, že v obdobně závažných situacích by i české soudy měly využít svých nemalých kompetencí a při aplikaci své volné úvahy v těchto případech se plně zaměřit, za daných podmínek, nejen na samotné zkoumání případu po skutkové a právní stránce, ale také na stanovení řádově vyšších částek finančního zadostiučinění (než jsou běžně přiznávány) způsobilých razantněji přispět k náhradě nepříjemných následků osob poškozených a snad i schopných usměrňovat tyto výpady do práv osobnosti a udržovat je tak v jakémsi „rámcu mezi slušností“. Zůstává totiž pravdou, začteme-li se do současné razantně se rozrůstající judikatury českých soudů, že tyto přiznávají peněžité zadostiučinění v občanskoprávních sporech řešeného charakteru pouze velmi zřídka. Těšit nás může alespoň fakt, že tendence je v tomto ohledu stoupající, i když je samozřejmě již velmi subjektivní otázkou, zda je tento postup co do své rychlosti a kvality uspokojující. Zahledíme-li se totiž na konkrétní částky, ve většině takto „úspěšně“

³⁵⁾ Knapp, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V.: Ochrana osobnosti podle občanského práva, Linde Praha a.s., 2004, 4. vydání, str. 192

zakončených sporů se totiž tyto sumy pohybují v rozmezí do 10 000 Kč, ve zbytku pak
ponejvíce mezi 10 000 až 50 000 Kč. Bohužel relutární satisfakce se zřídka kdy přehoupne
přes magickou hranici 100 000 Kč. Takováto výrazná sankce se podílí na celkovém počtu
soudem vyřčených peněžitých zadostiučiněních asi v 21% případů. Tato tvrzení dokládají i
dostupné statistiky odboru organizace a dohledu Ministerstva spravedlnosti zpracované dle
údajů soudů.

Plynutí času v korelaci ochrany osobnostních práv

Je všeobecně známo, že doba a rychlost s jakou české soudy věci vyřizují je v mnohých případech (mírně řečeno) neuspokojivá, stejně jako tendence v tomto směru panující. Obsahem této kapitoly však není zabývat se a zkoumat jednotlivé příčiny této, pro české soudnictví, ne zrovna záviděníhodné situace. Bylo by to jistě zajímavé téma, které by svou obsažností zcela jistě vydalo na novou diplomovou práci.

České soudy se díky nedostatečné obsazenosti, a to zvláště v některých destinacích, obrovskému byrokratismu a nesmírnému počtu (viz statistiky v příloze) probíhajících soudních sporů dostávají v některých případech při pohledu na délku soudního procesu na samý okraj únosnosti a někdy i za něj (z pohledu dotčených osob i pravidel spravedlivého procesu). Mnozí občané ČR však ani po mnohaletém martyriu zapříčiněném snahou domoci se svého práva prostřednictvím české justice neztrácejí elán a upínají své naděje k Evropskému soudu pro lidská práva ve Štrasburku, doufajíc, že snad jeho rozhodnutí o porušení práva na spravedlivý proces garantovaný čl. 38 odst. 2 Listiny, čl. 6 Úmluvy I, jehož součástí je i vynesení rozsudku v přiměřené době, pro ně bude odpovídající satisfakcí. Je však bohužel spíše smutným faktem, že průměrný časový úsek řízení ve věci práva na ochranu osobnosti se vlastně neustále prodlužuje. Průměrná délka řízení např. v severočeském a jihomoravském kraji představuje ve své podstatě více než dva a čtvrt roku. Takovéto lhůty lze jistě označit za více než nepřiměřené a ČR tak vlastně porušuje nejen čl. 38 odst. 2 Listiny, ale právě i čl. 6 Úmluvy, který je pro ni taktéž zavazující.

V této souvislosti vyvstává logická otázka, zda by se pak v některých případech i stát neměl podílet na finanční satisfakci, jestliže se svou pomalou činností či spíše nečinností vlastních orgánů „de facto“ mnohdy podílí na zvýšení intenzity následků neoprávněných zásahů do práva na ochranu osobnosti. Jistě si je třeba uvědomit, že plynutí času od okamžiku, kdy neoprávněný zásah do osobnostní sféry nastal, může mít nemalé následky negativně se projevující v oblasti osobnostních práv, jejichž nežádoucí důsledky působící většinou jak v okruhu rodiny či přátel, tak na veřejnosti mohou dosáhnout s postupem času téměř neodčinitelných rozměrů.

Tomuto aspektu by (podle mého názoru) měla odpovídat i následně přiznaná výše peněžitého zadostiučinění. Jak již jsem zmínila dříve, je k těmto účelům v poslední době hojně využíván Soud ve Štrasburku. Aktuálně lze toto přiblížit např. na sporu bývalé herečky a podnikatelky Reginy Rázlové, která v této souvislosti podala na ČR stížnost u zmiňovaného tribunálu, kvůli přílišné délce řízení u domácího soudu. Konečně bylo rozhodnuto v březnu roku 2006. na základě tohoto rozsudku má Česká republika vyplatit 5000 eur (asi 145 000 Kč) a to za utrpenou morální újmu a jako úhradu nákladů soudního řízení. Rázlová byla v ČR obviněna ze zneužití informací v obchodním styku a z porušování povinnosti při správě cizího majetku. Případ údajného vytunelování společnosti Skloexport. Obvinění bylo proti ní vzneseno na jaře roku 1998 a případ nabyl dosud dořešen. Strávila 11 měsíců ve vazbě a později byla několikrát hospitalizována. Česká republika se hájila tím, že diskutované průtahy zavinila p. Rázlová v rozhodující míře sama svým přičiněním. Soud však došel nakonec k závěru, že i přes složitost případu je délka projednávání této konkrétní kauzy přílišná a v tomto ohledu vidí tribunál porušení čl. 6 Úmluvy. Rázlová ve svém návrhu žádala po republice náhradu údajné hmotné škody, a to ve výši přibližně 1,46 milionu, jeden milión Kč jako náhradu morální újmy a 1,04 milionu jako náhradu soudních výdajů. Soud nakonec přiznal proti republice pouze finanční částku 3500 eur (asi 101 000 Kč) jako úhradu újmy morální a 1500 eur (tedy asi 43000 Kč) na úhradu soudních výdajů. Je zřejmé, že definitivní vyčíslení této nemajetkové újmy spojené jistě obrovským zásahem do pověsti, důvěryhodnosti

a cti dotčené osoby nebude zřejmě touto považováno za přiměřené. Lze tak soudit především ze samotného původního návrhu stěžovatelky u tohoto Soudu.

Albert Einstein řekl: „*Nikdy nepřemýšlím o budoucnosti, protože přichází příliš rychle.*“ V oboru práva si však tuto hyperbolu prýstící zřejmě z géniova relativistického myšlení dovolit nemůžeme. Čas je totiž v našem případě důležitou veličinou, která může mít přímý vliv na samotnou aplikaci, výkon či hodnocení právních skutečností, atd. V souvislosti s rozebíranou otázkou práv ochrany osobnosti a přiměřeného finančního zadostiučinění musíme tuto oblast nazírat z více pohledů.

Podle § 100 odst. 2 OZ se promlčují všechna majetková práva s výjimkami uvedenými v zákoně. Z tohoto lze a contrario vyvodit, že jiná než majetková práva se nepromlčují. Do prostoru těchto nemajetkových práv pak řadíme také práva na ochranu osobnosti zakotvená v § 11 OZ. Jak lze tedy vidět, uplatnění obrany na poli těchto práv není časově zvláště omezeno, i když se dá lehce předpokládat, že s ubíhajícími měsíci a roky bude pravděpodobně na konkrétní kauzy, budou-li projednávány u soudu, pohlíženo jako na nevynutitelné, a to s ohledem na nedostatečný právní zájem osob je uplatňujících. Je totiž nutné si přiznat, že např. omluva uveřejněná po několika letech, již není schopna naplnit své žádoucí účinky ospravedlnění, neboť věc již pravděpodobně došla zapomnění a škodlivé účinky následující v blízkém časovém sledu po zásahu do osobnostní sféry osoby, již stejně takto zpětně odčinit nelze. Na druhé straně je však nutné doplnit že v oblasti OZ nenalezneme ani zmínku o *prekluzi* těchto práv s níž zákon běžně spojuje v souvislosti s nedodržením lhůty pro uplatnění práva vedle zániku nároku i zánik práva samotného.

Zcela jinak je však vnímána **otázka promlčitelnosti či nepromlčitelnosti práv ve spojení s peněžitým zadostiučiněním za tuto nemajetkovou újmu** do oblastí ochrany osobnosti fyzické osoby. Na tomto místě je jistě potřebné přiblížit odůvodnění rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 25. září 2003 sp. zn. 30 Cdo 1542/2003. Tento soud zde uvádí: „Právo na ochranu osobnosti fyzické osoby (Všeobecné osobnostní právo) občanský zákoník upravuje jako jednotné právo, jehož úkolem je v rámci občanskoprávní oblasti zabezpečit respektování osobnosti fyzické osoby a její všestranný svobodný rozvoj... Přiměřené zadostiučinění podle ustanovení § 13 OZ může spočívat buď v morálním plnění (§ 13 odst. 1 cit. zákona) anebo v peněžitém plnění (§ 13 odst. 2 a 3 o. z.). Smyslem náhrady nemajetkové újmy v penězích je pak dát do vztahu míru újmy na hodnotách lidské osobnosti s konkrétním finančním vyjádřením náhrady takovéto nemajetkové újmy. I tak však jde o právní instrument, jehož úkolem je zabezpečit respektování a ochranu osobnosti fyzické osoby. Nelze je proto jako právo ryze osobní povahy osobnosti fyzické osoby, na něž se vztahují ustanovení § 11 násl. o. z., vydělit z okruhu nepromlčitelných nemajetkových práv, byť se satisfakce příslušné nemajetkové újmy fyzické osoby vyjadřuje prostřednictvím finančních prostředků.“ Tento názor tedy kategoricky popírá a odmítá možné promlčení tohoto práva. Již v tomto konkrétním rozhodnutí soud polemizuje s názorem opačným. Aktuálně lze tento náhled prostudovat v publikaci *Ochrana osobnosti* (Nakladatelství Linde Praha, a. s., Praha 2004) jež praví: „Pokud však jde o právo na peněžité zadostiučinění, lze soudit, že v tomto směru platí výjimka: v tomto případě je třeba vyjít z toho, že vzhledem k podobnosti tohoto práva s reparační funkcí majetkových nároků vůbec (srov. podobný dlouholetý přístup soudní praxe i teorie k nárokům na bolestné a ztížení společenského uplatnění; dnes včetně jednorázového odškodnění podle § 444 odst. 3 OZ) i toto právo na peněžité zadostiučinění podle § 13 odst. 2,3 OZ promlčení podléhá, a to ve tříleté promlčecí době; ta začíná běžet ode dne, kdy tento nárok mohl být poprvé vykonán - § 101 OZ.“³⁶⁾

V tomto směru bude jistě vždy možné na danou problematiku pohlížet z různých úhlů pohledu v závislosti na aplikaci odlišných výkladů zkoumané látky. Na obhajobu druhého

³⁶⁾ Knapp, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V.: *Ochrana osobnosti podle občanského práva*, Linde Praha a.s., 2004, 4. vydání, str. 198

názoru je třeba konstatovat, že v korelaci s celým obsahem a principy občanského zákoníku jako nosné kodifikace oblasti občanského (potažmo soukromého) práva, lze považovat tento narozdíl od stanoviska Nejvyššího soudu za souladný s touto zákonnou úpravou. V opačném případě by bylo nelehké a podle mého názoru i nelogické a nesystematické z pohledu občanského zákoníku jako celku nadále obhájit skutečnost, že jiné peněžité nároky, zasahující taktéž citelně soukromou sféru fyzické osoby (právo na ztížení společenského uplatnění či právo na bolestné podle § 444 OZ), se naopak promlčují. § 444 odst. 3 zde dokonce konkrétně stanoví, jak vysoké jednorázové odškodnění vyjádřené v penězích náleží pozůstalým za škodu způsobenou usmrcením osoby. Osoby taxativně uvedené v tomto § odst. 3 mají tak právní nárok na vyplacení částky až do maximální možné výše 240 000 Kč v případě vzniku nemajetkové újmy vyplývající z neoprávněného zásahu tohoto druhu. V těchto případech nemusí osoby již svůj nárok jakkoli dokazovat. Je však třeba mít na paměti, že subjektům tyto nároky uplatňujícím již není umožněno se zároveň domáhat odškodnění újmy nemajetkové podle § 13 odst. 2, 3 OZ.

Jak lze vidět výše, v okamžiku smrti zasažené osoby nastává v mnoha aspektech zajímavá situace. Vystávají otázky, zda se mohou jiné osoby domáhat jejich osobnostních práv? Či zda je možné a účelné přiznávat peněžité zadostiučinění nemajetkové újmy související právě se smrtí fyzické osoby podle § 13 odst. 2, 3 OZ. Ochrana osobnosti, tak jak je koncipovaná v ustanoveních § 11 – 16 OZ, je v podstatě rozvedením obecné úpravy zakotvené v Listině. Vycházíme-li z § 11 jako generální klauzule, pak příkladný výčet v § 13 (slovo zejména) umožňuje domáhat se i přiměřeného zadostiučinění za neoprávněný zásah do života a zdraví. Přičemž způsob ochrany osobnosti musí být přiměřený povaze zásahu.

V posledních letech se na poli českého soudnictví začali objevovat případy uplatňující nároky finanční náhrady za nemajetkovou újmu jejíž podstata plyne ze smrti osoby jim blízké, jejichž ztrátu pociťují ve své osobnostní sféře jako tragickou. Soudy se těmito kauzami právoplatně zabývají, jestliže tyto splňují podmínky nutné pro přiznání peněžitého zadostiučinění zakotvené v § 13 odst. 2 a 3 OZ.

Takovýto podobný nárok vznesli ve své žalobě u Krajského soudu v Ostravě žalobkyně M. P. a žalobce M. P. proti společnosti I., v. o. s. (sp. zn. 23 C 82/99). Žalobci se v tomto sporu domáhali z titulu náhrady nemajetkové újmy (smrti malého dítěte) relutární satisfakce ve výši 350 000 Kč. Tento spor se podáním ústavní stížnosti žalovaného dostal až před jurisdikci Ústavního soudu, který po projednání tuto odmítl. Z odůvodnění tohoto jeho rozhodnutí (ÚS 315/ 01) pro účely námi sledované problematiky lze např. zdůraznit pasáž: „Dle přesvědčení Ústavního soudu obecné soudy adekvátním způsobem reflektovaly závažnost vzniklé újmy a okolnosti tohoto lidsky velice traumatického a žádnými prostředky neodčinitelného zásahu do osobnostních práv vedlejších účastníků (zejména vysokou intenzitu, trvání a rozsah nepříznivých následků, jakož i šíři jejich působení), které by pociťoval jako závažnou újmu zpravidla každý v jejich situaci se nacházející a kde by pouhé morální zadostiučinění formou omluvy bylo zřejmě nedostačujícím, když присouzené částky z titulu náhrady nemajetkové újmy, vzniklé v příčinné souvislosti s jednáním stěžovatele, respektive jeho zaměstnanců, představují bez jakýchkoliv pochybností sumu přiměřenou, byť i Ústavní soud si je plně vědom, že ve světle okolností tohoto případu nejde pouze o hmotnou satisfakci, nýbrž především o gesto slušnosti a spravedlnosti, které nemůže žádným způsobem odčinit dopady tragické události nastalé v důsledku nepochopitelného a bezohledného jednání zaměstnanců stěžovatele, přičemž nelze pochybovat o tom, že tato událost zanechá v životě jí dotčených vedlejších účastníků trvalá následky, které lze stěží jakýmkoliv možným způsobem zcela odstranit.“ Jestliže jsou tedy naplněny všechny zákonné podmínky (neoprávněný zásah, značná míra vzniklé nemajetkové újmy a příčinná souvislost mezi těmito) soudy tyto peněžité nároky subjektů přiznávají. Není však nutné asi zdůrazňovat jaké důležitosti a míry

odpovědnosti zde nabývá volná úvaha těchto institucí a to i s ohledem na možnou odpovídající výši finančního zadostiučinění.

Teorie i praxe v současné době nepřipouští možnost, že by právo na peněžité zadostiučinění mohl u soudu úspěšně vymáhat jiný subjekt, než fyzická osoba (její zástupce či zmocněnec) zásahem do sféry osobnostních práv poškozená. Toto právo na základě výše zmíněné skutečnosti tedy s její smrtí také zaniká. Ne jinak je tomu i v případě již zahájeného řízení na ochranu osobnosti dožadujícího se byť spravedlivě reletární satisfakce ve kterém ani po smrti osoby dotčené nemohou fyzické osoby vypočtené v § 15 OZ pokračovat v uplatňování těchto práv. Ta jsou zkrátka a dobře přímo spojována pouze s osobou na svých osobnostních právech poškozenou. § 15 OZ lze číst, že po smrti fyzické osoby přísluší uplatňovat právo na ochranu její osobnosti manželu a dětem, a není-li jich, jejím rodičům. Tímto způsobem se však lze pouze domáhat např. zadostiučinění morálního či upuštění od neoprávněného zásahu nebo odstranění jeho nežádoucích následků. „Právo na peněžité plnění proto nepřechází na dědice zemřelé postižené fyzické osoby podle §579 odst. 2 a § 460 OZ (za života postižené zemřelé fyzické osoby nemůže být toto právo ani předmětem postupní smlouvy - §525 odst. 1 OZ). Z toho se dovozuje, že právo na peněžité zadostiučinění je třeba pro jeho povahu podřítit de lege lata stejnému právnímu režimu, jakému podléhají všechna jiná práva omezená na osobu věřitele, tj. práva osobní povahy, konkrétně právo na peněžité vyvážení a zmírnění vytrpěných bolestí a právo na odškodnění ztíženého společenského uplatnění (§ 579 odst. 2 OZ).“³⁷⁾

V souvislosti s plynutím času je třeba si připomenout že z hlediska procesněprávního uplatňuje OSŘ princip legálního pořádku, jehož podstata spočívá ve skutečnosti, že řízení lze dělit do různých časově ohraničených stádií, které jsou určeny pro provedení konkrétních úkonů a to pod sankcí prekluze. A právě jako prvku této zákonné koncentrace řízení je nutné v souvislosti s problematikou ochrany osobnosti věnovat pozornost ustanovení § 118b odst. 1 OSŘ , který upravuje způsob tvrzení rozhodných skutečností a předkládání důkazů o nich. V řízení na ochranu osobnosti podle OZ a ve věcech ochrany proti uveřejňování informací, které jsou zneužitím svobody projevu, slova a tisku, popřípadě práv třetích osob podle právních předpisů o hromadných informačních prostředcích. V těchto věcech mohou nadále účastníci uvést rozhodné skutečnosti o věci samé a označit důkazy k jejich prokázání nejpozději do skončení prvního jednání, které se v nich konalo. K později uvedeným skutečnostem a důkazům se nepřihlíží. Pouze jde-li o skutečnosti nebo důkazy, jimiž má být zpochybněna věrohodnost provedených důkazních prostředků, které nastaly po prvním jednání nebo které účastník nemohl bez své viny včas uvést, výše uvedené pravidlo neplatí.

³⁷⁾ Knapp, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V.: Ochrana osobnosti podle občanského práva, Linde Praha a.s. 2004, 4. vydání, str. 190

Závěr

Tato má diplomové práce si kladla za cíl komplexně přiblížit samu podstatu problematiky peněžitého zadostiučinění, zákonných podmínek jeho možného přiznání soudy spolu s nejednoduchou otázkou stanovování konkrétní výše této satisfakce a to vše v souvislosti s ohrožením či přímo poškozením všeobecných osobnostních práv, jak jsou zasazena v oblasti občanského práva a to primárně v OZ. Samozřejmě by bylo jednou z možností se dále podrobněji zabírat jednotlivými osobnostními právy fyzických osob a v hlubším konceptu pak studovat institut relutární satisfakce jako možné sankce následující těchto neoprávněných zásahů či se dále zaměřit a bádát na širokém poli souvisejících otázek ochrany zájmů fyzických osob v oblasti zvláštního soukromého práva. Jistě by bylo zajímavé a přínosné dá-ti se touto cestou a zabývat se např. problematikou ochrany autorských práv, práv k vynálezům a průmyslovým vzorům, ochranou osobních údajů, konflikty tohoto druhu v oblasti pracovního práva či v dnešní době velice aktuální a co se týče škodlivosti svých následků značně závažné zasahování do práv mediálních a jiných s nimi spojených v souvislosti se zadáním tématu této práce.

Po vynaložení úsilí a času pro vypracování této studie si troufám říci, že ochrana osobnostních práv v českém občanském právu soustředěná především do § 11 – 16 OZ nabízí dostatečně ucelený komplex obrany těchto právem chráněných zájmů, který si jistě nic nezadá s právními úpravami jiných vyspělých evropských zemí a umožňuje tak fyzické osobě jejich kvalitní uplatňování nejen na poli prevence, ale především na úrovni posuzování projednávání a rozhodování samotných soudních sporů tohoto druhu. V tomto okamžiku, po prostudování literatury s touto prací korespondující, článkách různých právnických periodik a ve spojení se seznámením se soudní judikaturou různých stupňů těmito případy se zabývající, jsem došla k závěru, že jisté problémové situace a trhliny do koncepce ochrany osobnosti a implicitně taktéž do otázky relutární satisfakce jako prostředku její ochrany lze spatřovat především v průběhu samotné realizace, uplatňování, hodnocení či rozhodování o tomto právním institutu v praxi. Tuto situaci je rozhodně možné přičíst nekonečné mnohotvárnosti řešených případů život nabízejících, které spolu s ponechaným prostorem užití volné úvahy (zvláště při přiznání peněžitého zadostiučinění a jeho výše) soudů přináší jistou nejednotnost, nejistotu či nesourodost rozhodování. Jistě nelze očekávat bezchybnou, vševědoucí a ve všech směrech dokonalou práci soudů a jejich všech jednotlivých pracovníků, zvláště v podmínkách nynější obrovské četnosti soudních sporů (viz příloha) a tomu zřejmě plně neodpovídající systematika uspořádání a obsazování soudů. Není však podle mého názoru přemrštěné předpokládat i v této oblasti (peněžitého zadostiučinění) takové rozhodování jednotlivých soudů a jejich celkový přístup k těmto případům, který odpovídá jejich presumované vysoké odbornosti, znalosti problematiky na poli aplikace práva a to jak po stránce hmotné i procesní. Tuto rozháranost na poli soudní praxe jednotlivých objektivních nestranných soudních orgánů je zapotřebí maximálně eliminovat a přispívat tak k jejich spravedlivému a časově přiměřenému rozhodování odehrávajícímu se v souladu s ústavněprávními základy státu i mezinárodními smlouvami, kterými je ČR vázána. Neboť jak řekl Herakleitos: protivné se shoduje a z nesnadného je nejkrásnější harmonie. A problematika ochrany osobnosti a z ní vyplývající institut peněžitého zadostiučinění jako její ochrany si tuto naši pozornost pro svou přirozenou důležitost rozhodně zaslouží!

Seznam použité literatury:

Primární prameny:

- Devátý, S.: Ochrana dobré pověsti a názvu právnických osob, Linde Praha a.s., 2003
Holub, M.: Občanský zákoník – Komentář, Linde Praha a.s., 1996
Eliáš, K. – Zuklínová, M.: Principy a východiska nového kodexu soukromého práva, Linde Praha a.s., 2000
Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík P., Plecítý, V.: Ochrana osobnosti podle občanského práva, Linde Praha a.s., 2004
Knapová, M., Švestka, J. a kolektiv: Občanské právo hmotné, svazek I., ASPI Publishing s.r.o., 2002
Knapp, K.: Ochrana osobnosti podle československého občanského práva, Panorama, 1998
Malý, K. a kolektiv: Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Linde Praha a.s., 1997
Pavlíček, V. a kolektiv: Ústava a ústavní řád České republiky, díl II., Linde Praha a.s., 1996
Pavlíček, V. – Hřebejk, J.: Ústava a ústavní řád České republiky, díl I., Linde Praha a.s., 1994
Winterová, A. a kolektiv: Civilní právo procesní, Linde Praha a.s., 2006

Právní časopisy a periodika:

- Institut odpovědi a dodatečného sdělení, Právní rádce, č. 2/2001
Náhrada nemajetkové újmy v praxi, Bulletin advokacie, č. 1/1992
Nástin koncepce ochrany osobních dat v našem právním řádu, Průmyslové vlastnictví, č. 2/1994
Nový rozměr pojmu zadostiučinění nebo příliš extenzivní výklad práva, Právní rádce, č. 3/1994
Ochrana osobnostních práv v reklamě, Právní rozhledy, č.4/1998
Ochrana právnické osoby podle § 19 občanského zákoníku, Právo a podnikání, č.10/1994
Použití politiků v reklamě, Právní praxe v podnikání, č. 2/95
Poznámky o nahradě nemajetkové újmy v peniazoch, Bulletin advokacie č. 1/1992
Právní aspekty euthanasie – občanskoprávní hledisko, právní rozhledy, č.7/97
Právní aspekty odnámání orgánů a tkání v českém právním řádu – Nepřipustnost honorování, anonymita, vyšetření dárců, Právní rozhledy, č. 10/1997
Právní problémy kolem internetu, Právní rádce, č. 9/1995
Právní úprava ochrany osobních údajů v ČR, Právní rozhledy, č. 3/1997
Právo na soukromí a reklama, Bulletin advokacie, č. 5/1996
Prostředky občanskoprávní ochrany osobnosti, Právo a zákonost, č.6/1991
Prostředky občanskoprávní ochrany osobnosti v soudní praxi, Časopis pro právní vědu a praxi, č. 2/ 2001
Předmět žaloby na tiskovou opravu, Právní rozhledy, č.3/1996
Přiměřené peněžní zadostiučinění jako právní prostředek ochrany proti nekalé soutěži, Bulletin Advokacie, č. 9/97
Přiměřené zadostiučinění ve sporech z nekalé soutěže, Právní rádce č. 7/1994
Reklama a ochrana osobnosti, Právní rozhledy, č. 8/1994
Reklama a osoby veřejně známé, PPP.....,č.3/1998
Umělci a sportovci v reklamě, Právní rozhledy, č.7/97

Judikatura:

Rozhodnutí ÚS 15/95
Rozhodnutí ÚS 154/97
Rozhodnutí ÚS 517/99
Rozhodnutí ÚS 315/2001
Rozhodnutí ÚS 73/2002
Rozhodnutí ÚS 281/2003
Rozhodnutí ÚS 453/2003

Rozhodnutí NS 30 Cdo 1851/98
Rozhodnutí NS 30 Cdo 2094/99
Rozhodnutí NS 30 Cdo 214/2000
Rozhodnutí NS 30 Cdo 427/2000
Rozhodnutí NS 30 Cdo 3971/2000
Rozhodnutí NS 25 Cdo 43/2001
Rozhodnutí NS 28 Cdo 416/2002
Rozhodnutí NS 30 Cdo 1542/2003
Rozhodnutí NS 30 Cdo 2005/2003
Rozhodnutí NS 30 Cdo 157/2004

Další rozhodnutí soudů uvedená v samotném textu diplomové práce a v poznámkách pod čarou.

Příloha:

Statistické údaje činnosti soudů dle statistické Ročenky Ministerstva spravedlnosti

V podkladech soudů jsou uvedeny údaje o pravomocném odsouzení pachatelů, kdy právní moc rozhodnutí nastala v příslušném roce.

Použité zkratky: ČR - Česká republika
Pha - hlavní město Praha
StČ - Středočeský kraj
JČ - Jihočeský kraj
ZČ - Západočeský kraj
SČ - Severočeský kraj
VČ - Východočeský kraj
JM - Jihomoravský kraj
SM - Severomoravský kraj
OS - okresní soud
KS - krajský soud
M - měsíc

Přehled o počtu pravomocných rozhodnutí v oblasti práva ochrany osobnosti Krajské a okresní soudy - počet věcí (spisů)

	Pha	StČ	JČ	ZČ	SČ	VČ	JM	SM	ČR
2005	296	47	21	30	18	35	91	127	662
2004	218	42	20	30	60	41	63	84	558
2003	228	50	24	27	45	23	59	45	501
2002	232	48	18	32	28	30	48	46	482

Přehled o délce soudních řízení ode dne nápadu do dne právní moci v občanskoprávních věcech v oblasti práva na ochranu osobnosti Krajské a okresní soudy - počet věcí (spisů)

	1 M	1-2 M	2-3 M	3-4 M	4-5 M	5-6 M	6-12 M	1-2 R	2 R a více
2005	3	10	19	23	25	26	159	210	187
2004	2	10	22	22	24	21	134	141	182
2003	1	28	22	18	14	24	99	145	150
2002	3	19	14	21	19	18	108	155	125

**Přehled o průměrných délkách řízení ode dne nápadu do dne právní moci ve dnech
v občanskoprávních věcech v oblasti práva na ochranu osobnosti**
Krajské a okresní soudy – počet dnů

	Pha	StČ	JČ	ZČ	SČ	VČ	JM	SM	ČR
2005	705	349	474	407	807	489	1229	490	683
2004	691	564	402	523	715	667	1014	722	705
2003	652	446	262	522	752	787	888	736	657
2002	632	541	236	683	769	487	739	589	620

Přehled počtu řízení v občanskoprávních věcech
Krajské a okresní soud – počet věcí (spisů)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Celkem věcí	145512	166046	177042	182783	199906	206663	188414	196897	230204	240867

**Přehled o počtu pravomocných rozhodnutí soudů v občanskoprávních věcech v oblasti
práva na ochranu osobnosti**
Krajské a okresní soudy – počet věcí (spisů celkem)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Věcí celkem	543	509	658	630	525	493	407	482	501	558	662

Průměrné délky řízení ode dne nápadu do dne právní moci ve dnech
v občanskoprávních věcech v oblasti práva na ochranu osobnosti
Krajské a okresní soudy

	1995	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Počet dnů	524	740	716	649	660	666	620	657	705	683